

Uio • Universitetet i Oslo

I følelsenes vold

Hans Børli's historiske roman *Sølv og stål* (1951) i lys av affektiv narratologi

Ann-Kathrin Holt

NOR4190 – Masteroppgave i nordisk, Lektorprogrammet

Nordisk litteratur

30 studiepoeng

Institutt for lingvistiske og nordiske studier

UNIVERSITETET I OSLO

Høst 2020

©Ann-Kathrin Holt

2020

I følelsenes vold. Hans Børlis historiske roman *Sølv og stål* (1951) i lys av affektiv narratologi.

<http://ww.duo.uio.no/>

Ann-Kathrin Holt

Sammendrag

I denne oppgaven undersøker jeg karakterfremstillingen i Hans Børli's roman *Sølv og stål* som ble utgitt i 1951 i lys av nyere affektiv narratologisk teori. Det er resepsjonen romanen fikk i 1951 som er springbrettet til analysen, og da spesielt de anmelderne som mente at Børli ikke viste god nok evne til å skildre karakterers adferd og mentale prosesser. Karakterene ble av flere oppfattet som for kjedelige, for voldsomme og for konstruerte. Jeg undersøker om nyere narratologiske innsikter kan kaste et nytt lys over fremstillingen av hovedpersonene og deres følelsesliv.

Affektiv narratologi er en nyere retning innen narratologien der følelsene i selve verket er i fokus. Avhandlingen benytter verktøy fra denne teoretiske retningen i møte med karakterenes emosjoner. Analysen bygger også på Martha Nussbaums teori om følelser som verdivurderinger, og derfor også konstruerte, lærte og kulturelt betinget. Denne tanken knytter jeg til Ketil Flatins redegjørelse om historiske romaner, og hans påstand om at ekte historiske romaner makter å gjenskape kulturelle, sosiale og psykiske forhold i tekstuniversets samtid. Makter den ikke det, er det historiske elementet med som en estetisk effekt, mens verket i realiteten gjengir forhold i forfatterens egen samtid.

I romanen er det tidløse følelser som virker drivende for handlingen, for eksempel forelskelse, sjalusi og sinne. Samtidig finner jeg at karakterene i *Sølv og stål* også er preget av overtro og troen på det underjordiske, ekstreme livsvilkår, 1600-1700-tallets lover hva gjelder méned og leiermål og påfølgende fordømmelse ved brudd på disse, og gudsfrykt. Det er derfor min påstand at Børli langt på vei lykkes med å skape en troverdig historisk roman, der karakterenes følelsesliv står til det samfunnet og de koder tekstuniverset er ment å gjenspeile.

Hva gjelder fremstillingen av karakterene og deres følelsesliv, er det påfallende hvor mye av dette som skrives inn i naturen og dyrene der. Teksten er full av dyreanalogier som henger tett sammen med karakterenes kjennetegn. Hovedpersonene fremstilles også som komplekse og flerdimensjonale med flere motstridende kjennetegn. Aino knyttes til både satan og det underjordiske, samtidig som hun også drives av universelle følelser som sjalusi og lengsel. Kerstin på sin side knyttes nærmere til lyset og Gud, og de motsetningsfylte kvinnene fremstilles i sin ulikhet nærmest som den sjablongmessige skjøgen og madonna. Samtidig er det dypt psykologiserende elementer ved dem begge, noe som gjør at en slik typefremstilling ikke fanger essensen deres. Børje står midt mellom disse to kvinnene. Han trekkes til den ville Aino som taler til villmarksjelen og hanndyret i ham selv, og til Kerstin som binder ham til gud, samfunnet og kjærligheten.

Forord

Proessen med å skulle skrive en masteroppgave ble ikke helt slik jeg hadde sett for meg, under en pandemi og med en nyfødt jente. Det har med andre ord blitt mange lange netter, men jeg har likevel satt umåtelig stor pris på denne prosessen. Jeg har alltid trodd at jeg har hatt god kjennskap til Hans Børli og hans forfatterskap, da jeg som eidskoging har vokst opp med lyrikken hans. Men han har nok en gang vist meg at det er stadig nye ting å oppdage i og bakom ordene hans.

Tusen takk til min veileder Sissel Furuseth, som med sine grundige gjennomganger og gode tilbakemeldinger og innspill har hjulpet meg gjennom denne skriveprosessen. Uten deg er jeg redd jeg hadde gått meg vill i Børlis skoglandskap!

Tusen takk til mamma og pappa for alle råd, innspill og ikke minst avlastning når hverdagen med to barn og master har blitt for tøff. Uten deres støtte ville jeg ikke ha klart å komme i mål.

Sist, men ikke minst, vil jeg takke min kjære samboer, som har gjort drømmen om å fullføre masteren mulig for meg. Uten ham ville jeg ikke ha kommet så langt som jeg nå har kommet.

En stor takk til alle.

Ann-Kathrin Holt

Oslo, desember 2020

Å være menneske er en sykdom.
Helbredelse er umulig,
men all vår streben består i
å finne et smertestillende middel

Hans Børli, fra *Vindharpe*, 1974

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	III
FORORD	V
1. INNLEDNING OG PROBLEMSTILLING	1
1.1 SAMTIDSRESEPSJON	2
1.2 TIDLIGERE FORSKNING	3
1.3 <i>SØLV OG STÅL</i> SOM HISTORISK ROMAN	4
1.3.1 <i>Finneinnvandringen som historisk kontekst</i>	5
1.3.2 <i>Romanens tanke- og følelsesunivers</i>	7
1.4 DISPOSISJON	8
2. TEORI	9
2.1 FIKTIVE KARAKTERER OG LESERROLLEN	9
2.1.2 <i>Fiktive karakterers funksjoner og kjennetegn</i>	10
2.1.3 <i>Fiktive karakterers typologi</i>	11
2.2 EMOSJONER	12
2.2.1 <i>Affektiv narratologi</i>	13
3. KERSTIN OG BØRJE: FRA FORELSKELSE TIL EKTESKAP	15
3.1. TIDEN FØR NORGE	15
3.2 Å SKAPE ET NYTT LIV I SKOGEN	16
3.3 UGIFTE I SKOGEN: EN BEGYNNENDE DISTINKSJON MELLOM SKOGEN OG STORSAMFUNNET.....	18
3.4 BRYLLUPET: EN TYDELIGERE DISTINKSJON MELLOM SKOGEN OG BYGDA.	20
4. AINO OG DET DYRISK SEKSUELLE BEGJÆRET	23
4.1 LENGSEL	24
4.2 ET DYRISK SEKSUELT BEGJÆR	25
4.3 SEX OG SKAM.....	27
5. TREKANTDRAMAET: UTROSKAPEN OG DET FØLELSMESSIGE ETTERSPILET	29
5.1 SJALUSI.....	30
5.2 RASERI.....	32
5.3 SYNDEBUKK	34
5.4 EN DRAGKAMP MELLOM LYSET OG MØRKET?	35
6. ÆRE OG HEVN	37
6.1 AINOS FALL	37
6.2 ÆRE FØR SKAM.....	38
6.3 SELVMORDET.....	39
7. AVSLUTNING	41
7.1 VIDERE FORSKNING	42
7.2 FORFATTEREN SELV OM KARAKTERFREMSTILLINGER	43
LITTERATURLISTE	45
VEDLEGG	50

1. Innledning og problemstilling

«Noen stor psykolog er han neppe (...)», skriver Magne Skrede om Hans Børli i artikkelen «Finnskogen som stoffkilde» i tidsskriftet *Vinduet* (Skrede, 1951, s. 700). Kommentaren er rettet mot romanen *Sølv og stål. Roman fra grenseskogene*, som ble utgitt i 1951, og impliserer at forfatteren her ikke fullt ut makter å skildre karakterenes adferd og mentale prosesser. Flere kritikere var enige med Skrede i denne vurderingen av karakterene, men som vi skal se, finnes det også de som var uenige. Med utgangspunkt i den blandede mottakelsen karaktergalleriet i boka fikk, vil jeg i denne oppgaven undersøke i hvilken grad det er hold i Skredes påstand om at Børli har en dårlig psykologisk forståelse. Problemstillingen er som følger: Hvordan fremstilles hovedkarakterene i romanen *Sølv og stål*, og hvordan kan nyere narratologiske innsikter kaste lys over fiksjonskarakterenes følelsesliv?

For å svare på denne problemstillingen vil fokuset være på karakterenes følelsesliv. Det er emosjonene som oppstår i møtene mellom karakterene jeg finner interessant, ettersom det var dette psykologiske aspektet ved fiksjonskarakterene i romanen anmelderne var mest kritiske til (utdypes under 1.1). Det teoretiske perspektivet er den affektive narratologien og dens tanke om at litterære personer må forstås med hensyn til den fortellingsverden de opptrer i, og at følelser kan være en drivkraft for det narratologiske plottet. Dessuten vil skillet mellom performativ og affektiv emosjonalitet, samt skillet mellom ulike emosjonelle rom, være sentralt. Spørsmålet er i hvilken grad verktøy affektiv narratologi vil kunne nyansere ankepunktene til anmelderne.

Børli ga ikke ut mange romaner sammenlignet med antall diktsamlinger, og kritikkerne var delte i sitt syn på hvorvidt Børli behersket romansjangeren. Om fagkonsulenten i forlaget til Børli skriver biograf Truls Gjefsen: «Det kan anes mellom linjene i Kiellands uttalelser at hun nok var romslig med prosaisten for å beholde lyrikeren i forlaget» (Gjefsen, 1998, s. 149). Børli var selv lite begeistret for prosabøkene: «Prosaen min vil jeg gjerne at vi overser, den regner jeg ikke som noe, den er ikke god nok» (Stensrud, 1988, s. 72).

Gitt de lunkne tilbakemeldingene Børli fikk på romanene sine, og også den kritikken han selv utsatte dem for, kan det være interessant å undersøke hva en slik skepsis skyldes og om det er mulig å vurdere tekstene annerledes i dag. «Det kan stå mye meir i et vers på fire linjer enn i en tjukk mursteins-roman», sier Børli selv (1988, s. 175), og visst finnes det er rikt materiale etter Børli som har fått adskillig mye mer positiv kritikk og oppmerksomhet. Min mening er dog at det vil være mer interessant å kaste et nytt lys over en glemt og kanskje også

misforstått eller feillest del av forfatterskapet. Med utgangspunkt i de kritikerne og anmelderne som i sin tid mente at Børli ikke var noen «stor» psykolog, og at karakterene i *Sølv og stål* er flate og uinteressante, ønsker jeg å dykke dypere inn i deres følelser og se hva de kan fortelle oss om fremstillingen av romanens hovedpersoner.

1.1 Samtidsresepsjon

Sølv og stål fikk både ris og ros da den utkom høsten 1951. «Romanen forteller realistisk og levende om kjærlighet og svik, om misunnelse og strid, om hat og hevn», skriver anmelder Einar Olason Harstad i lokalavisen Glåmdalen den 27. september (Harstad, 1951). Han er i det hele veldig positiv til Børlis nye bok: «Med *Sølv og stål* har Hans Børli rykket opp i første rekke blant romanforfatterne her i landet. *Sølv og stål* er en stor, helstøpt, bilderik og spennende roman». En anmelder fra *Telemark arbeiderblad* deler også sin begeistring for boka: «Hans Børli har laget en glimrende debut-roman i ‘Sølv og stål’, romanen fra grenseskogene. Forfatteren er tidligere kjent som lyriker og prosaforfatter, men med denne boka har han allerede seilt langt opp i rekkene av romanforfatterne» (Klar, 1951).

Flere av landets mest profilerte kritikere, derimot, kommer med innvendinger til Børlis karaktertegnning. Otlu Alsvik skriver i *Drammens Tidende* den 29. Oktober at «Hovedpersonene er ikke dårlig skildret, men uhyggelig uinteressante og alminnelige.» (Alsvik, 1951). En lignende beskrivelse finner vi den 04. desember hos Thorfinn Solberg i *Østlendingen*, som hevder at «en del av personene, som spiller med i bokens økonomi, ikke minst hundyret Aino fra skogholtet utenfor folkeskikken, virker i sine affekter mer laget enn levende» (Solberg, 1951). En av de mest negative kritikerne er Alf Harbitz som mener romanen er full av klisjeer, og han frakjenner romanen enhver kvalitet ved å kalle de valgene Børli har gjort med tanke på handling, personschildring, tonen og ordvalg for «litterær primitivisme» i sin anmeldelse den 21. september (Harbitz, 1951).¹ Hva gjelder menneskeschildringene er flere av kritikerne av den oppfatning at mye mangler og mye kunne vært bedre. Jo Ørjasæter som skriver i *Nationen* den 22. september mener det er vanskelig å tro på karakterene, spesielt Børje som, ifølge ham, fremstilles som enkel og usammensatt, og Aino, som med sin «lidenskapelighet og hevngjerrighet er så uhyre, ja, så umenneskelig at det blir vanskelig å tro på henne» (Ørjasæter, 1951). Ragnvald Skrede skriver den 24. september at Børli i sin fremstilling forsøker å overbevise leseren om at menneskene i gamle dager var

¹ Primitivisme kan også være en ren deskriptiv litteraturhistorisk kategori, men på grunn av den nedsettende tonen mener jeg Harbitz her legger den antropologiske definisjonen til grunn: som noe som befinner seg på et tidlig stadium i utvikling.

så «harde og voldsomme at de ikke lignet i noe større på oss» (Skrede, 1951). Han sikter da først og fremst til skildringene av Børjes rå styrke og Ainos mangel på seksuelle hemninger.

Truls Gjefsen synes å støtte seg til disse kritikerne år han i sin biografi sammenfatter Børllis romaner fra 1940- og 50- årene slik: «drivende spenningsromaner med mer handling enn psykologi» (Gjefsen, 1998, s. 154). Videre hevder han at «det er den mer ukompliserte hverdagsmannen vi møter i prosaen, med forbehold om noen korte, personlige stykker med mørke drypp under overflaten.» Heller ikke han kan vitne om dype, komplekse karakterer hos Børli.

1.2 Tidligere forskning

Det meste av Børli-forskningen kretser om lyrikeren Børli. Ole Karlsen har blant annet redigert to antologier, *Svarttross-strupen så hvit av toner. Om Hans-Børllis forfatterskap* (1998) og *Djupsnøen er en kvit forbannelse. Om hans Børllis lyrikk* (2019), som begge utforsker Børllis lyrikk fra ulike perspektiv. Her bidrar flere kjente navn, for eksempel Truls Gjefsen, Henning Howlid Wærp, Øystein Rottem, Elisabeth Steen, Sissel Furuseth, Torlaug Løkensgard Hoel og Geir Vestheim. Det skrives det blant annet om ulike tendenser i forfatterskapet, og om skriveprosessen, poetiske bilder, «tingenes ordløse egenliv» og nedslag i hans poetiske praksis. Det er tematiske analyser og artikler med fokus på selve forfatteren. Det er lyrikken og poesien som er i fokus. Intet om *Sølv og stål* er å finne, annet enn i oversikter over utgitte verk.

De fleste hovedoppgavene om Hans Børli handler om lyrikken. Gunnar Haagenen var først ut med *Hans Børllis lyrikk. En presentasjon* (Oslo, 1970). Denne er klausulbelagt, men henvises til i blant annet Steen sin hovedoppgave. Geir Vestheim har fokus på Børllis samfunnsengasjement og hans ambivalente forhold til tingene i naturen.² Torlaug L. Hoel skriver om frigjøringsperspektivet hos Børli, og knytter dette opp mot religiøs frigjøring.³ I tillegg har Elisabeth Steen skrevet en hovedoppgave om den lyriske delen av forfatterskapet.⁴ Knut Egil Bekkevolds masteroppgave fra 2008 har det som prosjekt å belyse de underliggende meningsdimensjonene i naturopplevelser, og forsøker å gjøre dette ved hjelp av Hans Børllis lyrikk.⁵ Margrete Kilde Nes skiller seg ut, og skriver om prosaboka *Med øks og lyre*.⁶ Naturmotivene blir analysert i doktorgradavhandlingen til Henning Howlid Wærp, som

² Vestheim, 1972

³ Hoel, 1973

⁴ Steen, 1996

⁵ Bekkevold, 2008

⁶ Nes, 1996

undersøker hvordan disse brukes i diktningen til Hans Børli. Naturelementene presenteres her som metaforiske verktøy.⁷ Han er også den eneste som skriver om *Sølv og stål*, og nevner den mulige filmatiseringen av boka, det faktum at den har kommet i flere opplag og finnevandringen som brukes som bakteppe i romanen. Han hevder det er hjemtraktens kulturhistorie som skisseres av Børli (Wærp, 1997). Det disse illustrerer er hvor stort fokuset har vært på lyrikken til Børli, og hvor liten vekt akademia har tillagt romanene. Skogen var der Hans Børli tilbrakte livet sitt, og inspirasjonen og de språklige bildene sine hentet han også derfra. Da er det heller ikke overraskende at mye av Børli-forskningen har handlet om ulike sider ved Børlis relasjon til skogen.

Vi vet at det i tidsrommet 1945-1979 ble skrevet to fagartikler om *Sølv og stål*: Magne Skredes allerede omtalte «Finnskogen som stoffkilde» (1951) og Herman Lundsruuds «Skogsarbeiderne i romanlitteraturen» (1954).⁸ Romanen nevnes riktignok i flere utgivelser, for eksempel i *Lyriker med kvist og kvæ: festskrift til Hans Børli på 70-årsdagen 8. desember 1988*. Her er det henholdsvis Arve Stensrud, Juel Stubberud og Atle Mysterud som inkluderer romanen i sine bidrag. Stensrud reflekterer over et intervju han tidligere har gjort med Børli, og det er de personene og hendelsene som inspirerte handlingen som trekkes frem. Stubberuds artikkel reflekterer over romanene og fortellingene Børli har skrevet, og det settes spørsmål ved om prosaen har måttet vike for Børlis fokus på å bli en god lyriker. Han trekker inn en eventuell filmatiseringen av *Sølv og stål* som noe som kanskje hadde kunnet flyttet fokuset fra lyrikken til prosaen. Mysterud har skrevet en artikkel om jakt og fiske i diktning, og han trekker inn *Sølv og stål* i forbindelse med bjørnejakt. Han skriver også om det naturalhusholdet som preger hverdagen til karakterene i boka, og nevner også de sosiale konfliktene som oppstod mellom innvandrede finner og bofaste bønder. Jeg kan imidlertid ikke finne flere grundige analyser eller arbeider der *Sølv og stål* er hovedtemaet, og heller ikke noen inngående analyse av karakterene.

1.3 *Sølv og stål* som historisk roman

Sølv og stål er en historisk roman der starten av handlingen er lagt til sent på 1600-tallet. Den handler om svenske-finnen Børje Ralla og hans partner Kerstin Jonsdotter. Under den store finnevandringen flytter de til Norge i håp om å få seg et bedre liv i skogene der, uten forfølgelse fra bøndene. Den mistroen og det hatet som gjorde livet vanskelig for finnene i

⁷ Wærp, 1997

⁸ Kilde: Ingunn Stokstads hovedoppgave *Hans Børli: Bibliografi og register* (1980)

Sverige, følger imidlertid etter dem. De lokale bøndene misunner Børje for fiske- og jaktlykken hans, og når det etterhvert begynner å gå rykter om at han i tillegg har funnet sølv inne på skogen, får sjalusien etter hvert fatale konsekvenser. Børje havner i en slåsskamp med tre bønder som stjeler fisken og ødelegger garnet hans, og under basketaket blir en av bøndene livstruende skadet som en konsekvens av egne handlinger. Børje bærer gutten hjemover, men da gutten dør på veien, går det fra vondt til verre. Børje blir nå beskyldt for drap og etterhvert uskyldig dømt, takket være løgnene til de andre bøndene og det falske vitnemålet til Aino, en skogkvinne han har innledet et seksuelt forhold til. Han rømmer fra fengselet, men blir skutt og drept da han forsøker å reise hjem til Kerstin og sønnen deres Salve.

Fortelleren er en eksternt plassert tredjepersonsforteller, en auctorial forteller med skiftende, intern synsvinkel. Romanen har etterstilt narrasjon. Analysen kommer også til å gjøre det tydelig at Børli roman bærer preg av å være en svak mimetisk tekst (jfr. Gaasland, 2009). Den er fortellende, og den analytiske fortelleren setter preg på teksten med blant annet retoriske spørsmål og dyreanalogier. Diskursen er kronologisk presentert, med innslag av analepser, for å supplere med informasjon om hovedpersonenes fortid. Børli benytter altså en ganske tradisjonell fortellerstil.

1.3.1 Finneinnvandringen som historisk kontekst

Hans Børli har selv følgende å si om romanens bakgrunn, gjengitt i et intervju med Stensrud: «Hovedpersonen, Børje Ralla, kaller jeg opp etter en person som virkelig har levd. Han var en finne som slo seg ned her og brøt jord. Den dag i dag ligger en plass i Odalen, som heter Børja. Det er etter ham. Mye av boka bygger på faktiske hendelser, men mye er sjølvstekt også løgn og forbannet dikt, som det heter. Det må jo være det for å få til ei historie.» (Stensrud, 1988, s. 73). Børli plasserer altså boka selv i et spenningsforhold mellom den reelle virkeligheten og et fiktivt tekstunivers.

Forfatteren har valgt å skildre menneskers handlinger, skjebner og følelser i møte med den norske storskogen under den store finnevandringen fra Sverige til Norge på slutten av 1600-tallet og begynnelsen av 1700-tallet. «Skogen ga dem et levebrød, men la også grunnlaget for konflikter og uro», skriver historiker Annikken Johansen om finnenes relasjon til skogen (Johansen, 2019). Skogene som fungerte som kjerneområdene deres her i Norge kalles fremdeles «Finnskogen». Johansen peker videre på både jakt- og fisketeknikk, samt byggeskikk som noe som skiller skogfinnene fra de norske bøndene, og alle disse forholdene spiller Børli på i romanen. Bygdefolkets sjalusi over Børjes lykke i jakt og fiske får alvorlige

konsekvenser for de to skogfinnene. Bøndene mente at Børje kom til å tømme skogen helt for vilt dersom han fikk fortsette som han gjorde:

«Å ja, je kjenner da denna suggen,» skurret et grovt mål. «Han e` både på fugl og fisk, denna. Han gjør full snart heile Jaral'n rein for levanes liv me` muskedundra si. Og itte blir`e mange åbbårpinna att inni tjenna, hell – om`n får drive på ei stønn slik som`n har begynt. – Finnsatan!» [...] Men karen togg tobakk og glante stygt oppover midtgangen. Bondens hat til innflytterfolket gjorde de vellingblå auga vonde og stikkende. Og hendene knyttet seg i side bukselommer. Finnsatan! Det ordet smakte bedre i munnen enn selv tobakkbussen. (Børli, 1951, s. 82).

Hatet bygdefolket føler mot Børje blir altså tydelig og direkte skildret i romanen.

Det historiske bakteppet er basert på faktiske personer, og flere av hendelsene, som for eksempel skogbrannen og rettssaken, er hentet fra virkeligheten. Det er det krevende livet i skogen han ønsker å formidle, og flere av kritikerne mener han lykkes på dette punktet, som dette sitatet fra Ørjasæters anmeldelse kan illustrere:

Det er kraft og spenning i Børlis stil, og han forteller glimrende. Kanskje tar han litt unødig hardt i stundom, slik at det lett virker noe melodramatisk. Det er liksom så voldsomt alt sammen. Likevel kan en ikke mistenke Børli for effektjageri, det er ikke noe utenpåhengt dramatisk, livet i grenseskogene var nok hardt og stundom voldsomt, og selve atmosfæren som gir boka virkelig liv, er ekte og overbevisende. (Ørjasæter, 1951).

I artikkelen «Historisk roman – emigrantroman» hevder Kjetil Flatin at premisset for en historisk roman er at «den historiske roman må søke seg inn i en historisk epoke og fram til de kryssende sosiale og kulturelle strømninger som gjør perioden unik.» (Flatin, 1977, s. 158). Han skriver om Amerika-romaner, men Kerstin og Børje er migranter, om enn i mindre målestokk. Han mener også at forfatterne kan ta seg visse friheter når det gjelder skikkelser og omgivelser, men han kan ikke «tillate seg å komme i strid med de uomtvistelige historiske kjensgjerninger, eller med det sosiale og kulturelle klima som stiger fram av periodens historiske dokumenter» (Flatin, 1977, s. 158). I *Sølv og stål* skildrer Børli menneskenes fysiske og psykiske lidelser, deres tvil og tro på Guds dom og rettferdighet, og ikke minst deres lengsel etter kjærlighet og lidenskap. Gitt Børlis grundige forarbeide er det rimelig å anta at han ønsket å rekonstruere en bestemt og virkelighetsnær historisk situasjon på en troverdig måte. Spørsmålet er hvor overbevisende denne rekonstruksjonen kan sies å være, med tanke på de sprikende anmeldelsene verket fikk. Den affektive narratologien gir verktøy som gjør det mulig å spore emosjonalitet i flere tekstelementer, og ved å knytte disse opp mot karakterene kan det være at de fremstår som mer troverdige.

1.3.2 Romanens tanke- og følelsesunivers

Flatin baserer seg på Georg Lukács innflytelsesrike bok *Der Historische Roman* (1955). Han skiller mellom tre typer historiske romaner, der to av romantypene er av interesse for oss: I den ene typen er det karakterskildringen og psykologiseringen som er i fokus, men disse reflekterer forfatterens samtid, og de liv og tankesett som eksisterer i når verket skapes: «det historiske element er en forkledning for den estetiske effekts skyld» (Flatin, 1977, s. 158). I den andre romantypen er det tekstuniversets «kulturelle, sosiale og psykiske forhold» forfatteren forsøker å speile (Flatin, 1977, s. 158). Anmelderne er delte i synet på om Børli rekonstruksjon er troverdig eller ikke. Ettersom Børli selv har vært tydelig på at en del av innholdet i romanen er oppdiktet, kan det virke som en del av anmelderne ser mer av det konstruerte og «kunstige», i alle fall i møte med karakterene. Ved å vurdere karakterene etter en slik referensiell tilnærming, ligger nettopp deres fokus på hvorvidt karakterene reflekterer virkeligheten eller ikke. Harstad hevder for eksempel at Børli har skrevet en roman som gir en «realistisk skildring av striden mellom det vonde og det gode i kjærlighet, hat, slit og strid, misunnelse og hevn, urett og rett.» (Harstad, 1951). Anmelderen i *Telemark arbeiderblad* definerer den som en «kulturhistorisk bok» (Klar, 1951). I *Tønsberg blad* beskrives den som «troverdig folkelesning» (A.H-n, 1951). I lokalavisen *Glåmdalen* blir boken sammenlignet med Fønhus' «Mannen med ormeøyne», en bok som tematisk likner *Sølv og stål*. Anmelderen mener imidlertid at Børli bok fremstår mer pålitelig: «mer lastet med kunnskap om mennesker og miljø» (W-mar, 1951). Fremstillingen av miljøet og historien er altså enklere for anmelderne å tro på. Det er først i møte med de litterære karakterene flere av anmelderne finner skisseringen lite troverdig.

«Analyse av litterære personer må ses i forhold til den fortellingsverdenen de opptrer i, og de krefter som er på spill i den.» (Andersen, 2012, s. 43). Det er altså allerede en etablert tanke i litteraturforskningen at man som leser må forsøke å ta på seg andre «briller» enn de en selv bruker om sin egen hverdag. Når Ørjasæter (1951) hevder at den voldsomme handlingen ikke er noe «effektjageri», og at livet i skogene nok i virkeligheten var hardt og voldsomt, tar han altså på seg disse brillene, og vurderer verket opp mot den virkeligheten tekstuniverset er ment å reflektere. Han kommer frem til en annen konklusjon enn Harbitz som er ironisk, nesten på grensen til sarkastisk, i sin gjennomgang av den dramatiske handlingen: «Det skal være så sterkt og greitt, dessverre (Harbitz, 1951).

Skrede hevder at Børli på et punkt ikke evner å reflektere over tekstuniversets virkelige samtid, nemlig i sin konstruksjon av karakterene, som fremstilles som så «harde og

voldsomme» at de ikke ligner oss i dag.⁹ I min analyse vil jeg se nærmere på de følelsene karakterene gir uttrykk for, og da kommer den samfunnsmessige og kulturelle konteksten til å spille inn på hvordan jeg vurderer fremstillingen av karakterene og emosjonene deres.

1.4 Disposisjon

Etter denne innledningen følger et teorikapittel der affektiv narratologi, teorier om karakterfremstillinger og nyere refleksjoner om emosjoner vil bli presentert. I selve analysen følger jeg karakterene mer eller mindre kronologisk gjennom hendelsesforløpet, og foretar en nærlesning av de ulike emosjonene de gjennomgår. Kapittel 3 undersøker hvordan Kerstin og Børje blir presentert gjennom selve vandringen og forelskelsen, og hvordan de opplever og håndterer følelser som forelskelse, skamfølelse og gudsfrykt knyttet til deres status som ugift, og sinnet og sjalusien de snart møter fra bygdefolket. Distinksjonen mellom skogen og bygda, samt mellom de to hovedpersonene blir her tydelig. Deretter introduseres Aino i kapittel 4, og de emosjonene som kommer i kjølevannet av Børjes affære med henne: lengsel, begjær, skam, sjalusi, raseri og hevn. I kapittel 5 er det de følelsesmessige konsekvensene av Børjes sidesprang som er gjenstand for analyse. Jeg vil se på hvordan Kerstin fremstilles i lys av Børjes svik og hvordan de tre hovedpersonenes relasjon nå endrer seg. Det er nå Kerstin og Aino må forholde seg direkte til hverandre, og det skisseres en konflikt mellom de to kvinnene og det de representerer. I kapittel 6 har vi kommet til den siste dele av romanen, og i dette kapitlet ser vi nærmere på rettssaken og Ainos selvmord. Leseren introduseres for nye sider ved både Børje og Ain. De destruktive kreftene som ligger bak hevnen og selvmordet undersøkes nærmere. Fortløpende reflekterer jeg over hvordan karakterene fremstilles i sin opplevelse med, og håndtering av, disse følelsene. Avslutningsvis drøfter jeg hvorvidt affektiv narratologi kan påvirke vår forståelse av karakterene.

⁹ Åsta Holth (1904-1999), som fire år etter Børli, utga den første romanen i trilogien *Kornet og freden* (1955), bruker det samme historiske konteksten. I innledningen skriver hun om det samme tanke- og følelsesuniverset som karakterene i *Sølv og stål* er en del av: «Det søttande århundre. Brytningstid, heksebrenning, overtu. (...)Det var i dette hundreåret, at folk fekk hasper på vindauga, åndeleg og bokstaveleg. Vel var det hundre år og meir sea dei store oppdagingsferdene var gjort, sea reformasjonen og dei store oppfinningane. Men det var fysst nå dønningane etter desse historiske bølgjeslaga nådde opp til dei avstengde skogane i nord.» (Holth, 1955, s. 7).

2. Teori

Sett i lys av samtidskritikernes blandede tilbakemeldinger på persongalleriet i *Sølv og stål*, vil det være interessant å utforske om affektiv narratologi kan være med på å kaste et nytt lys over fremstillingen av karakterene og deres følelsesliv. Moderne narratologi legger til rette for at ulike tolkninger og vurderinger kan være gyldige, gitt at de blir argumentert for ved hjelp av teksten og de føringer den og det tekstuniverset den er en del av gir. Min hypotese er at det i spenningsfeltet mellom tekstuniverset, forfatterens samtid og den moderne leseren kan oppstå nye faglige tolkninger, og at det nye kan kaste lys over det gamle og vice versa. Før jeg går inn i analysen vil jeg utdype hvordan jeg forstår karakterbegrepet og følelser som narrativ drivkraft.

2.1 Fiktive karakterer og leserollen

«Karakteren er mindre enn et vanlig menneske, men mer enn bare ord på en bokside» skriver Gaasland (2009, s. 96). Denne beskrivelsen ligner på den vi finner hos James Phelan, nemlig at karakterer er «mimetiske og syntetiske, skapt av tekst, men etterligner mennesker» (1989, s. 2). Eder, Jannidis og Schneider har en lignende påstand om fiktive karakterer: «Characters are most frequently defined as fictive persons or fictional analogs to human beings. Such definitions are in accordance with the intuition that we resort to knowledge about real people when we try to understand fictional characters (2010, s. 7). Felles for dem alle er at de trekker inn de fiktive tekstelementenes menneskelige side, og ser på fiktive karakterer som halvt menneske og halvt tekst. Slik jeg forstår dem handler det derfor også om at karakterene blir skapt i møtet mellom vår virkelighet og tekstuniverset.

Ifølge Gaasland er karakterer «psykofysiske enheter som ikke bare krever en beskrivelse av fysiske attributter (fysisk fremtoning), men også av personligheter (psykisk utrustning).» (Gaasland, 2009, s. 104). For å korrekt kunne gi en karakteristikk av hovedpersonene i *Sølv og stål* må vi altså både se på hvordan de beskrives rent fysisk, men også finne ut hva teksten forteller om deres personlighet og deres indre tanke- og følelsesliv. Vi skal senere se at den affektive narratologien, med sitt fokus på de emosjonelle rommene karakterene opptrer i, her vil bidra til å si noe om karakterenes emosjonalitet, for eksempel ved å studere hvordan følelsene blir skrevet inn i andre tekstelementer. Det er uansett fortelleren og karakteren(e) vi får informasjonen fra, enten direkte eller indirekte (Gaasland, 2009). Samtidig er det viktig å huske på at litterære karakterer er ukomplette, og at det i møte med tekster vil oppstå det Wolfgang Iser kaller «tomme plasser» (Iser, 1991, s. 182). Ettersom

tekster ikke kan få med alt i en historie, vil det alltid være utelatelser. Iser hevder videre at denne ubestemtheten i teksten er et virkemiddel, og et viktig premiss for samspillet mellom leser og tekst, fordi det gir rom for tolkninger. Dette betyr at tekstens potensiale må aktiveres av leseren. «En litterær teksts betydninger skapes overhodet først gjennom læseprocessen; de er produktet af et samspill mellom tekst og læser og ikke en i teksten skjult størrelse, som det alene er forbeholdt fortolkningen at opspore» (Iser, 1981, s. 104). Det vil si at uten lesere vil ikke teksten ha noen betydning. Ettersom min oppgave vil svare på konkrete påstander framsatt av anmeldere og kritikere om karakterene i *Sølv og stål* (altså lesere), er det verdt å tenke på denne instansen. Sissel Furuseth påpeker at når en opererer med et slikt dynamisk tekstsyn er det et viktig prinsipp at teksten er en prosess, som ikke kan forstås atskilt fra lesningen av teksten (Furuseth, 1998, s. 150).

Anna Lindhé mener at karakterer appellerer til oss lesere dersom de kan si noe om oss selv, eller om hva det vil si å være menneskelig (Lindhé, 2016). Dette vil si at tolkningen og forståelsen av karakterene foregår i en leseprosess der leseren utøver en viktig funksjon. Av dette følger det også at ulike lesere vil bringe ulike erfaringer med seg inn i samhandlingsprosessen med teksten. Filosofen Hans-Georg Gadamer hevder at når vi skal fortolke noe, blir dette gjort med utgangspunkt i kunnskapen, erfaringene, holdningene og oppfatningene våre (Gadamer, 2010). Vårt eget liv og univers farger altså vår forståelse av både tekstuniverset og de ulike tekstelementene, inklusive de fiktive karakterene. Ifølge slike leserorienterte og dynamiske teorier og utgangspunkt er det dette som kan forklare hvorfor anmelderne og kritikerne leste og vurderte *Sølv og stål* på ulike måter, og det kommer også til å legge føringer for min lesning og tolkning av verket, med nyere narratologiske innsikter til grunn.

2.1.2 Fiktive karakterers funksjoner og kjennetegn

Gaasland (2009) opererer med begrepene karakterfunksjoner og karakterkjennetegn. Karakterer kan ha funksjoner som hovedroller, slik både Kerstin, Børje og Aino er, eller de kan være mer eller mindre viktige bipersoner, som sorenskriveren eller den spøkefulle, men tragiske, Ole Kroksjøvungen. De kan være hjelpere og motstandere. De kan være kontrasterte, parallelliserte og projiserte (Gaasland, 2009, s. 101). Den mest kjente analysemodellen som tar for seg karakterenes funksjoner er kan hende Greimas aktantmodell. Det å identifisere de fiktive karakterenes funksjon handler om å skissere karakterenes rolle i leserprosessen. Det kan si noe om karakterens intenderte funksjon, men vil også være med på å forme leserens vurdering av karakteren. Kanskje vil samme karakter være både en helper og en motstander,

alt ettersom hvilken karakters prosjekt man søker fullendt. Aino vil i så måte være en hjelper for fogden, hvis prosjekt er å få Børje dømt, mens hun i samme setting vil være Børjes motstander. Den tydeligste funksjonen jeg drøfter i denne analysen vil være Ainos rolle som syndebygg.

«Analysen av kjennetegnene til karakterene og settingene dreier seg om å identifisere og gradere de bestanddelene som i kombinasjon utgjør karakteren og settingen», skriver Gaasland (2009, s. 103-104). Ikke bare skal man utpeke kjennetegnene, men også vurdere hvilke egenskaper som «dominerer i den buketten som til sammen utgjør karakteren eller settingen» (Gaasland, 2009, s. 104). Gaasland viser til gjentakelse som en måte å gradere slike kjennetegn på. Når Børje ved flere anledninger fremstilles som brå i humøret, er dette et trekk som fester seg, og som kanskje vil vurderes som viktigere enn andre, mindre gjentakende, trekk. Det betyr ikke at man skal velge bort noe, men vurdere hvilke trekk som er dominerende.

2.1.3 Fiktive karakterers typologi

Teorier om karakterers typologi presenteres ofte som binære motsetninger, for eksempel som enten typer eller individer (Andersen, 2012). David Fishelov har også en grunnleggende distinksjon mellom typer og individer:

We may perceive some character as typical, claiming that he has his existence in a novel only as a representative of some social or psychological or even physical «property», that his value and function can be summarized and exhausted in one brief phrase (for example, the jealous husband, the dumb blonde, or the spinster, etc). In the case of another character we may feel that all these labels are in a way inadequate and that the character's individuality prevails over them. (Fishelov, 1990, s. 422).

Denne refleksjonen som handler om karakterenes dybde kan også illustreres med Gaaslands typologi. Gaasland opptrer med motsetninger når han peker på fire kriterier for typologi:

Enkel – kompleks, statisk – dynamisk, overfladisk – psykologiserende og allmenn – individuell (Gaasland, 2009, s. 106). Han opererer med et overordnet skille mellom flerdimensjonale og endimensjonale karakterer og mener at jo mer flerdimensjonal en karakter er, jo mer livaktig og virkelighetsnær blir fremstillingen (Gaasland, 2009, s. 106).

Det er altså i denne prosessen det imaginære tekstuniverset og dets karakterer blir skapt: i samspillet mellom teksten og dens føringer gitt på det tekstlige plan og leserens egne forutsetninger og erfaringer. Leseren har en aktiv rolle, og kan selv oppfatte karakterene som enten runde eller flate i sin konstruksjon. Jeg finner det hensiktsmessig å ta med meg disse ulike kategoriene i det videre arbeidet med romanen fordi Børjis karakterer av en del kritikere

ble beskrevet som «mer laget enn levede» (Solberg, 1951) og vanskelige å tro på (Ørjasæter, 1951). En grundig analyse og påfølgende kategorisering av hovedpersonene vil kunne kaste lys over hva slags grunnlag kritikerne har basert slike påstander på.

2.2 Emosjoner

Ettersom denne oppgaven vil ha fokus på fremstillingen av romanens karakterer, og da særlig på deres indre følelsesliv, ønsker jeg her å kort si litt om det teoretiske utgangspunktet om emosjoner og følelser som danner grunnlaget for analysen. Begrepene emosjoner og følelser blir ofte brukt om hverandre i dagligtalen. Psykolog Marie Farstad skiller imidlertid mellom begrepene emosjoner, affekter og følelser:

Emosjoner kan regnes som samlebetegnelsen for affekter, følelser, fornemmelser og sinnsstemninger. Affekter brukes om den biologisk baserte delen av emosjonene våre. De er korte, skarpe, intense og biologisk baserte reaksjoner og ikke nødvendigvis bevisste. [...] Følelser er det vi har når vi er oppmerksomme på affektene våre, og vi bruker gjerne ordet følelse også når det vi kjenner, er kroppslig lokalisert i hjerte- og mageregionen, de føles dypere enn affektene og er heller ikke så brennhete. (Farstad, 2017, s. 27).

Ifølge Farstad er emosjoner altså et paraplybegrep, som rommer følelser, som igjen bygger på affekter.¹⁰ Antonio Damasio har samme definisjon, her referert til gjennom Per Thomas Andersen: «Følelser er i hans vokabular emosjoner som er oppfattet og forstått *som* emosjoner av den som erfarer dem» (Andersen, 2016, s. 225). Jeg veksler mellom begrepene følelser og emosjoner i analysen, for variasjonens del, men også fordi det i denne sammenhengen ikke har noen hensikt å skille mellom dem. Gitt Farstads definisjon av begrepene vil begge fange opp det som er i fokus i analysen.

Martha Nussbaum mener at emosjoner er viktige for hvordan vi mennesker skaper, reagerer og samhandler med verden rundt oss: «Emotions shape the landscape of our mental and social life» (Nussbaum, 2001, s. 1). Hun er også en forkjemper for å forstå emosjonene som intelligente reaksjoner på omgivelsene. Hun vurderer følelser som «verdivurderinger» (Nussbaum, 2001, s. 19), og følgelig er de da også noe som er konstruert og lært. Følelser og deres grunnlag er derfor både individuelt og kulturelt betinget (Nussbaum, 2001, s. 2).

Ettersom følelser er et resultat av verdivurderinger, hevder Nussbaum videre at følelser (og ikke minst reaksjonene på disse) er tett tilknyttet med det vi anser som viktig og verdifullt, og

¹⁰ Det er dog ikke like stor enighet blant alle som jobber med emosjoner og følelser. «Differences in how we use and intend emotion language lie at the root of many failed communications between emotion scholars» (Tarlow, 2012).

at dette også er bestemt av kulturelle og samfunnsmessige føringer: «Human beings experience emotions in ways that are shaped both by individual history and by social norms.» (2001, s. 140). Æresfølelsen i vikingtiden er for eksempel ganske annerledes enn den æreskulturen som eksisterer i Norge i dag. På samme måte er samleie utenfor ekteskap ikke noe som vil få store konsekvenser i vår samtid, men i fortiden ville det vekke sinne, avsky og tap av ære, noe som forøvrig også tærer på romankarakterene som er gjenstand for analyse i denne oppgaven. Nussbaum sitt poeng er at disse følelsesmessige reaksjonene er lært, og derfor også kulturelt og samfunnsmessig betinget. Både Farstad og Nussbaum befinner seg på det Tarlow kaller den konstruktivistiske siden av spekteret (Tarlow, 2012, s. 170), som en opposisjon mot et biologisk syn på emosjoner. Begge ser imidlertid ikke bort fra det biologiske og kroppslige, men mener at vi ikke kan redusere emosjonenes kognitive betydning.

Jeg nevnte innledningsvis det historiske elementet som det naturligvis må tas hensyn til i analysen av en historisk roman. Dette gjelder også emosjonene. Hvis vi tar utgangspunkt i Nussbaum, og legger til grunn at følelser og emosjonelle reaksjoner i stor grad er påvirket av kulturen og samfunnet karakterene befinner seg i, vil det være relevant å undersøke hvordan synet på emosjoner var i tekstuniversets samtid. En undersøkelse av fortidens emosjoner bruker et konstruktivistisk perspektiv. Synet på og følelsene knyttet til leiermål, menéd, tatere, svensker og finnefolket, og ikke minst troen på og frykten for Gud og det overnaturlige, er alle elementer i *Sølv og stål* som vil være farget av samfunnet og kulturen, enten til tekstuniverset eller forfatterens samtid. Samtidig vil det kanskje også være følelser der som moderne lesere kan kjenne igjen: sjalusi, forelskelse og hevnlust, for å nevne noen. Alt dette vil være med på å påvirke fortellerens fremstilling og leserens oppfatning og vurdering av karakterene.

2.2.1 Affektiv narratologi

«For å forstå oss selv og andre er det avgjørende at vi kan fornemme, tolke og forholde oss til egne og andres følelser», skriver Per Thomas Andersen (2016, s. 225). Dette vil med andre ord bety at følelser kan si mye om et menneske. Det er «emosjonenes betydning for den estetiske erfaring» som stort sett har vært gjenstand for oppmerksomhet innen litteraturforskningen (Andersen, 2016, s. 47). Det er også de følelsesmessige reaksjonene hos leseren som virker å ha vært i fokus hos flere av *Sølv og ståls* anmeldere. Andersen hevder at den klassiske narratologien har favorisert andre elementer enn de rent affektive, og fremmer i sin bok *Fortelling og følelse* (2016) den affektive narratologien og noen av de verktøyene

denne retningen gir for å tolke og analysere følelser, affekter og emosjoner i selve litteraturuniverset. Han bygger i stor grad på Patrick Colm Hogan, som mener fortellingens strukturer kan være et produkt av menneskers emosjonelle systemer, og at emosjoner eller følelser derfor er strukturerende elementer: «Emotion systems govern not only goals but also the ways in which stories are developed, what sorts of things protagonists do or encounter, how trajectories of goal pursuit are initiated, what counts as a resolution, and so on.» (Hogan, 2011, s. 2). Affektiv narratologi har altså som mål å identifisere disse emosjonelle strukturerende elementene, og for å få til det har de utviklet et sett med analytiske verktøy.

Andersen skiller mellom det han kaller performativ og analytisk emosjonalitet (Andersen, 2016, s. 88). Dersom en karakters emosjoner ikke blir forklart, er det snakk om performativ emosjonalitet. Den aktuelle karakteren spiller ut sine følelser, men vil mangle eller ikke kunne gi uttrykk for selvinnsett, og det er det opp til leseren å analysere og fylle det «tomrommet» som oppstår i teksten. Karakteren «utøver» bare emosjonen. Ved analytisk emosjonalitet blir emosjonen forklart og satt i sammenheng. Innsikten blir analysert og åpenbart for leseren og/eller den aktuelle karakteren gjennom fortelleren selv eller en annen figur. (Andersen, 2016, s. 88).

Lokaliteten spiller også en viktig rolle i en narratologisk analyse, og gitt det tydelige skillet mellom skogen og bygda i romanen som her er i fokus, kommer jeg til å se nærmere på dette skillet i analysen, og hva slags føringer de ulike «rommene» legger for karakteren: «Forfatteren skaper ved narrative virkemidler spesifikke eller emosjonelle rom, og lar personens affekter utspille seg i disse for å oppnå bestemte effekter» (Andersen, 2016, s. 52). Andersen hevder videre at emosjonelle roms ladning og koding kan få konsekvenser for karakterenes reaksjoner og handling, og derfor vil det også være interessant å ta det i betraktning i analysen av *Sølv og stål*. Det gjelder særlig det skillet vi finner mellom bygda og bygdefolket og skogen og dens innbyggere. Andersen skiller også mellom emosjonelle mikrogeografier og makrogeografier, der førstnevnte er den konkrete plasseringen av litterære figurer (for eksempel Børjes jakt ute i skogen og Kerstins hjemlige aktiviteter i hytta) og den sistnevnte handler om de større strukturene: det er «nasjonale eller kulturelle rom der spesielle «narrative emosjoner» preger befolkningens affektive tilbøyelighet.» (Andersen, 2016, s. 228). Dette vil spesielt være relevant å se i sammenheng med det historiske perspektivet og romanuniversets tanke- og følelsesliv.

3. Kerstin og Børje: Fra forelskelse til ekteskap

Børje er den av hovedkarakterene vi først blir introdusert for. Fortelleren beskriver ham som sterk, sprek og ettertraktet av jentene. Han fremstår altså som en typisk romanheld. I tillegg er fortelleren noe psykologiserende, da Børje får betegnelsen «illsint» knyttet til seg, en betegnelse som på eidskog-dialekten både kan bety «veldig sint» og «fort sint». Jeg tør uansett påstå at begge tolkningene er en passende beskrivelse av Børje. Beskrivelsen av Kerstin i leserens første møte med henne er en mer overfladisk og fysisk beskrivelse av hennes ytre attributter: blå øyne, gullblankt hår og pen i målet. Hennes sinnelag får vi her ikke vite mer om.

3.1. Tiden før Norge

Måten fortelleren presenterer Kerstin er elegant: «'Jag måste reparera åkdoningen lite', sa han og lo. Og hvem sa han vel disse ordene til, der inni svarte skogen - ? Til Kerstin, sjølsagt. Ja da, Børje hadde reisefølge vestover skogen [...]» (Børli, 1951, s. 12). Deretter følger et tilbakeblikk, hvor leseren får vite at hun hadde vært budeie på en «febovall», en seter, i de samme trakter der Børje pleide å jakte, og de ble «fortjust» i hverandre. Stort mer om deres forhistorie får vi ikke vite. Det er et interessant grep fortelleren her tar, ved å utelate så mye av fortiden til Børje og Kerstin. Spesielt interessant blir det når man sammenligner det med den mer inngående fremstillingen av barndommen til rivalen Aino, Børjes elskerinne, senere i romanen. Fortelleren gir et meget kort referat av fortiden til de to svenskefinnene, et referat som inneholder mange ellipser. Tilbakeblikkene avslører ikke mye om karaktertrekkene til Kerstin og Børje, men de gir oss et kort innblikk i hvordan følelsen av forelskelse oppstod hos de to karakterene. De legger også noen føringer for hvordan vi som lesere oppfatter Kerstin og Børje som motsetninger: «Det var som et møte mellom lys og skygge.» (Børli, 1951, s. 13). Denne kontrasten mellom det lyse og det mørke vil jeg komme tilbake til, men det er et virkemiddel som gjentas ofte, da med Kerstin som en representant for det lyse og Aino og Børje som knyttet til det mørke.

Med en forelske som grunnlag for partnerskapet begir de seg ut på vandring fra Sverige til Norge. Slik er *Sølv og stål* en emigrantroman. Børje viser med ord og handling at følelsene hans for Kerstin ikke er nøytrale, både med omfavnelsen da hun gir uttrykk for at hun vil være med å bygge et nytt liv med ham, og da han forteller henne om fremtiden deres i skogen: «Kerstin, nu skall du bli drottning i de norska skogarna.» (Børli, 1951, s. 15). Han trøster henne også da hun ved grensen gråter fordi hun legger det gamle livet bak seg. Det er

den performative emosjonaliteten som avslører Børjes varme følelser, og ser man denne i sammenheng med fortellerens direkte beskrivelse av de to som «fortjust», er det samsvar med den analytiske emosjonaliteten også.

Hva gjelder Kerstin vet leseren at hun allerede nærer varme følelser for Børje, noe som blant annet kan leses i reaksjonen hennes da Børje forteller faren hennes at han skal reise til Norge: «Hurk, hurk, hurk, sa kjernestaven, men ho som førte den, sa ingen verdens ting. Ho satt der bare heit i fjeset, og nikjernet som om det gjaldt liv og helse.» (Børli, 1951, s. 13). En mulig tolkning av denne performative emosjonen at den henger sammen med den forelskelsen som allerede har blitt stadfestet av fortelleren. Etersom synsvinkelen her ikke er intern hos Kerstin, blir imidlertid dette bare en tolkning i møte med tekstens «tomme plass» (jfr. Iser).

I tillegg til presentasjonen av Kerstin og Børje som «lys og skygge», er det et annet element i denne sekvensen som er med på å underbygge Kerstin og Børje som motsetninger. Synsvinkelen er skiftende, med en allvitende forteller, og takket være dette fortellertekniske grepet har vi innblikk i Børjes indre i møte med Kerstins tårer: «Kerstin ble etter. Da Børje stanste og snudde seg, så han at jenta gikk og gråt. Han spurte ikke hva ho gråt for – nei, det visste han djupt i sitt eget tåreløse sinn.» (Børli, 1951, s. 16). Børje fremstilles som følelsesmessig distansert i møte med Kerstins emosjonelle respons, mye på grunn av begrepet «tåreløse», men det at det refereres til et «djup» inne i han selv og at han evner å møte Kerstin i følelsene hennes og trøste henne, viser dog at han har empati, og kanskje ikke er så følelsesmessig distansert som fortelleren fremstiller ham. Det oppstår her en spenning mellom den tolkingen fortelleren gir, og Børjes performative emosjonalitet.

3.2 Å skape et nytt liv i skogen

Ved en liten sjø tre mil over norskegrensen bestemmer Børje seg for at de skal bli boende. «Nå tok livet for alvor til for de to. Et liv i savn og slit. Men de bar sine dager med tål, de tidde med det som vondt var og tok hver lita glede med takk – de som så mange andre innpå skogene.» (Børli, 1951, s. 16). Det er allmenne skikkelser fortelleren her presenterer for oss: skikkelser som lever livene sine slik andre i samme livssituasjon gjør. Fortellerens grundige fremstilling og skiftende interne synsvinkel gjør også at vi får presentert nye kjennetegn ved Børjes skikkelse. For det første er han uforsiktig, og dette lærer vi ved at synsvinkelen ligger hos Børje: «Men omtanke og varsomhet var ikke Børjes sterke side. Nei, han gikk rakt på så busta fauk. Han åtte kjempekrefter, og kjente primitiv glede ved å bruke dem.» (Børli, 1951,

s. 18). For det andre, skifter han brått sinnelag, noe vi erfarer gjennom Kerstins synsvinkel: «Børje bar seg ofte åt så ho ikke visste enten ho skulle gråte eller le. Ho visste i det heile aldri riktig hvor ho hadde ham, sinnet hans skiftet brått som været, med storm og stille, sol og regn.» (Børli, 1951, s. 18). Også Kerstins karaktertrekk fremstilles nå etterhvert med stadig mer psykologisk dybde, og hun fremstår som den mer fornuftige av de to, mot Børjes mer stae pågangsmot. Scenen med den uferdige hytta som de to svenskefinnene bygger idet de slår seg ned i Norge kan illustrere dette: Da veggene er reist mener Børje de skal flytte inn i hytta med en gang, og han fnyser av Kerstins protester og ønske om å være i den midlertidige barhytta til de har fått tak over den nye: «De skulle neigu´ ikke ligge som noen tatere nå som de hadde fått opp slik et framifrå eldhus. Tak? Puh, en kunne da ikke rå med alt på en gang heller...» (Børli, 1951, s. 19). På natta begynner det å styrtregne, og Kerstins bekymring viser seg å ha vært legitim: «'Der ser du, tokskallen!' Sa Kerstin, ho sprang barbeint over blaut måsa. Men Børje knyttet neven arg mot himmelen». (Børli, 1951, s. 19). Hendelsen viser for øvrig at Børje er stolt: han vil ikke «ligge som noen tatere», og avslører et ønske om å ikke være i samme sjikt som de han opplever som lavere på samfunnets sosiale rangstige¹¹. Børje minner på mange måter om enkelte av skogsmennene Børli skriver om i diktene sine. Han skriver blant annet i «Ved grava til en gammal sliter»: «Det var så mye eld i deg, bror,/ så mye trass og sinne, blåglødd/ bitterhet» (Børli, 1981, s. 52). Dette er en beskrivelse som leseren også kunne brukt om Børje, både i starten og senere i romanen. Børje-karakteren er altså en gjenganger i Børlis forfatterskap.

Hverdagen til Børje består av en god del jakt, og det er viet mye plass i romanen til disse aktivitetene. Det virker som at det er ved å være i skogen at Børje kommer til sin rett. Jakta gir ham glede, og det gjør skogsmannen i ham enda mer synlig for leseren: «Det smale bladet sank i gropa under bjønnehalsen. Og han som førte kniven, kjente grådlig lyst ved å se sølvholkene på skaftet skimres av rautt. Ei villmanns-sjel lauget seg i bod.» (Børli, 1951, s. 41). Fortellerens bruk av betegnelsen «villmanns-sjel» er både beskrivende og fortolkende, og som vi skal se er det en fortolkning som sammenfaller med den skisseringen romanen videre gir av Børje.

Kerstins opplevelse av storskogen er ikke like positiv, og der Børje finner trøst og ro, kjenner Kerstin i blant på en maktesløshet. Etter et ubehagelig direkte møte med et av skogens rovdyr kommer denne maktesløsheta til syne, eksplisitt analysert av fortelleren: «Ho kjente ei maktesløyse så stor at den skalv som frost gjennom henne. Framfor seg så ho dager... år... et

¹¹ For mer info om den øvrige befolkningens syn på tatere, se for eksempel Tor Gotaas bok *Tatere i norsk folketradisjon*, Lokalhistorisk forlag, 1999

heilt liv her i skogen. Og ho var trass i alt bare ei veik kvinne – i dette djupet av skog (Børli, 1951, s. 35). Børje og Kerstin relasjon til skogen og dens villdyr skildres altså ganske forskjellig, og vitner om en avstand mellom de to.

3.3 Ugifte i skogen: en begynnende distinksjon mellom skogen og storsamfunnet

Kerstin og Børjes status som ugifte kom frem allerede under vandringen fra Sverige: «Inga prestehand hadde bøtti ekteskapets band mellom dem, men i barkojene og seterselene der de kvilte, eller i villskogen der de gikk, ble det heller aldri spurt etter slikt» (Børli, 1951, s. 14). Ute i skogen var det med andre ord ingen som brydde seg om hvordan de valgte å leve samme. I møte med representanter fra storsamfunnet arter det seg annerledes. På denne tiden var det ikke bare sett på som moralsk galt av det kristne samfunnet å ha sex utenfor ekteskap, det var også forbudt ved lov. Både staten og kirken krevde botgjørelse i form av pengebot og ren skamstraff (Holmberg, 2019). Dette er ikke tanker som plager dem noe særlig, heller ikke når Kerstin etterhvert blir gravid. Kerstins tanker streifer imidlertid noen ganger innom temaet:

I blant rislet det søtt gjennom henne; ho kjente nytt liv røre seg under hjertet. Da ble tomheta i auga hennes fylt av tanker. Det kom for henne at de hadde ikke budd seg på rett vis til denne storhendinga, Børje og ho. De hadde ikke stått for alteret slik ærbart folk brukte før de satte barn til verda. Men disse tankene var bare som drivende skygger, skyer som dekket sola et øyeblikk og dreiv vidare. Hva har vel blommen å skjems for der den blømmer kvitt og setter frukt i sommersola? (Børli, 1951, s. 31).

Ikke bare er fortelleren her analytisk i sin fremstilling av Kerstin. Han kommenterer også ved å stille leseren retoriske spørsmål, som dessuten viser at han ikke fordømmer henne. Det er brukt elementer i spørsmålet som knytter Kerstins skikkelse til det hvite og lyse. En slik kobling mellom kvinner og blomstring har Børli også gjort senere, som i samlingen *Kont-Jo* (1957): «Ja, datter av storskogens rike,/du ligger mitt hjerte så nær!/For øynene dine er slike/som livet på skogene er./Du lærte å vake og vente/og bære hvert savn uten ord./Må Herren velsigne deg, jente,/som blømmer på skogens jord!» (Børli, 1957, s. 29). I motsetning til Børje, som ikke blir fremstilt med slike samvittighetskvaler, skisseres et bilde av en Kerstin som er mer uskyldig, mer påvirket av kristendommen, storsamfunnet og dets morallover. Den hvite blommen viser også at naturen i seg selv er både lys og mørk i Børlis univers. I tillegg til ulikhetene som kommer frem mellom Kerstin og Børje, skapes det også en distinksjon mellom skogen og bygda (som en representant for storsamfunnet), der ulike morallover er

med på å legge føringer for karakterenes handlinger, og som derfor også kan sies å være to ulike emosjonelle rom.

Da sønnen blir født, kommer det en gammel «gesellkremmer» til plassen deres. Han hevder han er en (nesten) fullt utdannet prest. Det er nå deres status som ugifte først trekkes frem. Børje ønsker at han skal døpe gutten deres, da dette er viktig for Kerstin: «Kerstin krydde seint og tidlig med at ungen måtte under prestehand og få Herrens velsignelse, ellers ble han rav hedning.» (Børli, 1951, s. 67). Igjen tegnes et bilde av Kerstin som den med størst religiøse kvaler av de to, da det er hun som presser igjennom for å få gutten døpt.

Gesellkremmeren lyster, og gutten blir døpt Salve. Børje lurte på om ikke mannen nå også kan vie ham og Kerstin i samme slengen. Dette vekker en kraftig fysisk respons hos kremmeren: «Men da var det som om hvepsen skulle ha stukket kremmeren. Han spratt opp og reiv seg i håret. Jasså, de var ikke lovformelig og ærbart gift de to som nettopp hadde latt sitt barn inngå i den hellige pakt? De levde med andre ord sammen i synd og boleri!» (Børli, 1951, s. 68). Børje reagerer med sinne, og han ber kremmeren reise. Da han ser kremmeren vaske hendene sine nede ved bekken jager han ham med rifla. Men skaden har allerede skjedd; ordene til kremmeren påvirker Kerstin, og de skyggene som før dreiv videre i tankene hennes blir værende: «Horunge...! Huff, hor var en vederstyggelighet for Herren. Ho visste ikke noe verre ord. Det sto og skalv i bibelen, som en dråpe svart, vondt blod.» (Børli, 1951, s. 69). Hun blir redd for at foreldrenes synder skal påvirke Salve. Denne hendelsen påvirker straks forholdet mellom Kerstin og Børje, da hun forviser ham til gulvet på nettene. Børje tenker også at det beste nå er å få giftet seg så raskt som mulig, så ikke Salve får navnet «horunge» hengende over seg: «Vårherre skulle ikke sitte å se morskt ned på Børjetorpet...» (Børli, 1951, s. 70). Det er altså først helt på slutten av dette hendelsesforløpet at fortelleren gir et tegn på at Børje også føler en slags frykt for de religiøse konsekvensene av det utenomekteskapelige forholdet mellom ham og Kerstin. Avstanden mellom Børje og Kerstin på det religiøse plan virker da med ett ikke like stor.

Mye kan sies om Kerstin og Børjes reaksjoner når en representant fra storsamfunnet utenfor deres lille plass i skogen feller dom over forholdet deres. Kerstins tanker har allerede streift innom temaet, men de har ikke tynget henne på noen nevneverdig måte. Hun tolket tegnene rundt seg: «Mon Vårherre var vred på henne? Nei, ho trudde ikke det, for vinden var mild i målet som før, og sol og stjerner brann over skogen som før» (Børli, 1951, s. 32). Ikke bare skrives emosjonene til karakterene inn i naturomgivelsene, men naturomgivelsene fungerer også som en slags termometer i teksten, og en narrativ markør for de emosjonelle spenningene i romanen. Vinden, sola og stjernene viderefremmer den roen

Kerstin føler. Da Kerstin senere blir konfrontert med disse tankene av en annen instans, får det store konsekvenser for hennes forhold til Gud, Bibelen og etter hvert også Børje. Gitt de føringer teksten har lagt i sin fremstilling av Kerstins religiøsitet, og takket være fortellerens analytiske fremstilling, er dette reaksjoner leseren kan forvente.

Børje viser her som tidligere at sinnet hans raskt skifter, og nok en gang ser vi en mann som på mange måter er i sine følelsers vold. Takket være de innblikkene vi har fått i Kerstins tanker om sin posisjon som ugift, kan vi forvente hennes reaksjon. Hos Børje har vi derimot ikke samme tilgang til det indre følelseslivet (på dette området), og den performative emosjonaliteten inviterer leseren til å komme med egne tolkninger. Blir han sint fordi kremmeren gjør Kerstin opprørt? Blir han sint fordi han også, som Kerstin, allerede har vurdert situasjonen deres? Blir han sint fordi han er redd for at kremmeren kan ha rett? Kanskje er det en kombinasjon av flere årsaker? I dette «tomrommet» mellom det performative og det analytiske er det leseren som må tolke, basert på de føringer teksten gir. Samtidig er det viktig å ikke tolke for mye, man skal godta at de litterære personene er «ukomplette» (jfr, Andersen, 2012, s. 44). Dette tomrommet er altså en gåte, men det er en gåte som viser at Børjes karakter også har psykologisk dybde og er en kompleks karakter.

3.4 Bryllupet: en tydeligere distinksjon mellom skogen og bygda.

Samfunnets normer og koder for hva som aksepteres og ses på som «riktig» i forholdet mellom en mann og en kvinne har nå nådd frem til torpet i skogen. Etter opptrinnet med kremmeren er både Børje og Kerstin innforstått med at noe må endres i relasjonen deres: Kerstin fordi hun er redd for følgene det kan få for Salve, og Børje fordi han ikke vil at Gud skal dømme dem. De to karakterene forenes her i sitt religiøse mål om å blidgjøre Gud, for deres fremtids skyld.

Heller ikke i møte med bygdas prest slipper Børje unna skjenn og tilsnakk, og han reagerer med et forventet, dog saklig og kontrollert humør: «Da stakk bråsinnet finnen. Auga hans sto isblå og kalde rakt inn i prestens, og målet skalv: «Tag inte domen ut ur Herrens hender, goda körkern! Kerstin och jag älskade varandra, och i skogarna där vi gick, fanns det ingen kyrka.» (Børli, 1951, s. 73)». Presten fungerer i denne situasjonen som det Andersen ville kalt en emosjonell triggerfigur. Han er en «temperaturmåler for tekstens emosjonelle ladning, han gir situasjonell respons, og blir en narrativ markør for den stigende emosjonelle spenningen i teksten.» (Andersen, 2016, s. 56). Han er med andre ord en analytisk instans. I dette tilfellet gir presten følgende tolkning av Børje: «Han likte kvasse mottak,

Romerikspresten. Og det var noe ved denne trauste finnen som sa ham at det fans ikke lettsinn i hans sjel.» (Børli, 1951, s. 73). Takket være prestens analyse av Børje får han sin lysning.

Under ferden til kirka en tid senere skisseres et bilde av en Børje som er langt lystigere enn vi har opplevd ham før: «Børje var reint yr. Han brettet opp bukselegga og hoppet over gørrhøl på stien, rappbeint og kåt som en guttunge. Og han dreiv allslags ablegøyer med Kerstin. Han prøvde å krokspenne henne, og han fanget humler i røslyngen og ville putte dem ned under halslinninga.» (Børli, 1951, s. 78). Merk at det er en skildring av Børjes fysiske handlinger fortelleren gir. Slik som tidligere har vi heller ikke denne gangen full tilgang til Børjes indre liv, og den performative emosjonaliteten skaper atter et tomrom som leseren må fylle. Børje virker glad, lettet og flørtete. Gitt Børjes nokså eksplosive reaksjoner overfor både kremmeren og presten når relasjonen mellom ham og Kerstin ble utsatt for deres dømmende moral, er det ikke vanskelig å legge disse til grunn for den lettelsen og gleden han nå må føle: De skal bli viet, Salve vil ikke lenger være en «horunge», og de faller innenfor den sosiale normen. Fortelleren har under den siste delen av ferden plassert den interne synsvinkelen hos Kerstin, og der avsløres en pågående indre strid:

Kerstin ble grepet av stor og innerlig andakt der ho satt i bakskuten av båten med barnet i fanget. Synet tok henne som angst. Var ho verdig til å trede inn i dette Guds hus? Ja, ho kunne ikke i farten huske noen overvettes stor synd ho hadde gjort seg skyldig i. Hadde ikke ho...? Det stakk henne med ett så vondt under bringa: Ho hadde født et barn til verda i leiermål! Men herren måtte være en arm synder nådig. Ho trykte Salve inn til seg og sriba en lang bønn like til båtstavnen skurte mot strandsteinene. (Børli, 1951, s. 80).

Nok en gang oppstår det en avstand mellom Kerstin og Børje. Børjes viltre opptreden i skogen står i sterk kontrast til Kerstins «andakt» i båten, og hun fremstilles dermed som mer alvorstung enn Børje.

Det er også under bryllupet vi som lesere for første gang får være direkte vitne til det hatet og den sjalusien bygdefolket har mot innflytterne. Tidligere har det ikke vært slik direkte fiendskap. Fortelleren gir følgende beskrivelse av tilskuerne i bryllupet:

Nede på benkene ved døra kviskret det rapt og lognt. Ei kjerring strakte hals og niglante oppover mot koret. «Men håkken e´detta, dø? Nei, se på det fine håret hennes,» pjutret det. «Det er desse to finnfølka som har slii seg tel innpå Jaral´n detta Marja,» ble det svart. Og så tok kjerringene til å prate vondt om kjolen til brura – bare fordi den var lagd av kvitere lin enn de sjøl noen gang hadde vevd. (Børli, 1951, s. 82).

Fortelleren trer her inn i den analytiske rollen, og skildrer sjalusien direkte ved å fortelle leseren at de snakker stygt om kjolen til Kerstin nettopp fordi de er sjalu. Hatet bøndene uttrykker har jeg allerede sitert innledningsvis, men her er det heller ikke tvil om hvilke

emosjoner fortelleren skisserer: «Bondens hat til innflytterfolket gjorde de vellingblå auga vonde og stikkende. Og hendene knyttet seg i side bukselommer. Finnsatan!» (Børli, 1951, s. 82). Dette hatet fortsetter å bli direkte skildret gjennom romanen, ved skjellsord, mobbing, og til og med fysiske utfall da kua deres, Kruselin, kommer hjem en dag med merker etter staurslag over ryggen. (Børli, 1951, s. 147). Dette avslører, eller forsterker, et allerede eksisterende inntrykk av Børje, nemlig at han stort sett lever isolert fra bygda, eller storsamfunnet: «Ellers tok ikke Børje dette uvennskapet med bøndene særlig tungt. Det var jo så sjelden han råkete ut for pakket, gudsjelov.» (Børli, 1951, s. 148). Avstanden mellom ham og dem fremstår som ønsket, fra begge parter.

4. Aino og det dyrisk seksuelle begjæret

En ny emosjonell kompleksitet utvikler seg i romanen idet Aino Ikonen introduseres. Hele sekvensen der Aino blir presentert er interessant. Fortelleren har først en ekstern tilnærming til naturen, der Børli's kjente naturskildringer blir viet stor plass: «Når villdyr kom tuslende over måsan om nettene og gleinte opp med skrå auger, var det som de nakne greinene bar stjerner til lauv» (Børli, 1951, s. 89), forteller fortelleren, og knytter dermed skogen opp mot noe mer majestetisk, og noe evig. Deretter beskriver fortelleren et sett med skogmann-spor, som ender opp ved en «blafrende eld». Her sitter jegeren, og selv om det ikke nevnes noe navn kan det tolkes som at Børje er en del av dette emosjonelle rommet. Han filosoferer: «Kvelvet lå mørkt over ham, med stjerner som nyslåtte sølvnagler – det ga tankene vidde til flukt inn mot svarløse gåter.» (Børli, 1951, s. 90). Herfra beveger fortelleren seg til Storbøren på Fjellskogen, og vi blir for første gang introdusert for Aino og hennes mor, Marja.

Måten det fortellertekniske beveger seg fra skogen, til jegeren og så til Aino trekker linjer som knytter Aino tettere til skogen enn for eksempel Kerstin. Den overfladiske beskrivelsen vi først får av henne (hun går som en mann, har på seg mannsklær, har ei grov rifle over aksla, og har følge av en hund), forsterker ikke bare inntrykket av at Aino hører til en annen sfære enn Kerstin, det er også en beskrivelse som gjør henne slående lik Børje som går på jakt med hunden sin Peik. Hun deler også Børjes glede over å drepe under jakt: «Ho drop i hatks glede, for å kvele lengselen i seg sjøl.» (Børli, 1951, s. 94). En kvinne som opptrer i denne mannsdominerte sfæren er også et godt eksempel på hvordan de normene som knytter seg til de ulike emosjonelle rommene i romanen blir brutt, og fortelleren setter også spørsmål ved dette: «Dro jenta til skogs med hund og borse? Fans det ikke karfolk i koja ved Børen - ?» (Børli, 1951, s. 92). Fortelleren formidler her kollektivets skepsis, og tar igjen på seg den kommenterende rollen ved å stilles spørsmål om karakterenes handlinger. Ainos mandige karaktertrekk blir altså tidlig presentert, og legger grunnlaget for hvordan karakteren oppfattes i resten av romanen.

På mange måter minner historien om Marja og hennes forhenværende partner Heiki, om Børje og det som kommer til å bli essensen i Børje og Ainos relasjon. I likhet med Børje kommer Heiki fra Sverige. Han finner seg ei jente, Marja, som i likhet med Kerstin også er budeie, og «de møttes som dyr i skogen» (Børli, 1951, s. 92). Akkurat som Børje, møter Heiki en bjørn ute på jakt. Og akkurat som hos Børje er kruttet til Heiki rått. Der Børje overlever,

møter imidlertid Heiki sitt endelikt¹². Denne formen for gjentakelse er med på å få frem det allmenne ved karakterene i romanen; De lever sine liv i skogen slik generasjoner har gjort før dem, og møter de samme utfordringene og gledene.

4.1 Lengsel

Etter bryllupet mellom Kerstin og Børje blir vi altså for første gang introdusert for Aino. Hun har vokst opp i skogen, sammen med moren og faren. Når vi møter henne i historien er faren død. At savn og lengsel preger hverdagen til Aino, blir uttrykt ganske eksplisitt av den analyserende fortelleren: «Blodheite kjensler ble vekt til liv i hjertet hennes; ho merket at ho hadde bryster og mjuke kvinneformer under karsklærne. Men einsemda suste støtt sitt nei til det unge kravet i kroppen. Hvorfor kom han aldri – mannen – hans som drømmene hennes hadde møtt på enslige stier.» (Børli, 1951, s. 94). Ifølge Olle Holm har emosjonen lengsel elementer av håp, sorg, depresjon, lykke, frykt og sinne i seg: «It is experienced as a need for something – a thing, a state, a relationship – without which one's life does not feel complete.» (Holm, 1999, s. 625). I Ainos tilfelle har ikke fortelleren gjort det til noen gåte hva hun lengter etter:

Hjertet svei som et ungt sår i barmen. Ho stirde utover liene som bølget i mjukt fall mot sør. Slik ville ho sjøl være, mjuk og mild... syngje for et barn--- favne, elske... Men einsemda gjorde det alt til veik drøm, noe som ho greip hjelpeløst etter slik barnet griper etter regnbogen på himmelen. Aino strakte de brune armene over hodet – ho gråt, spyttet og svor. Ho kjente brystene knoppe seg under verkenskjolen, i tærende lyst. Ho ba og krevde – ho visste noe som ingen hadde fortalt henne. (Børli, 1951, s. 95).

Når leseren blir introdusert for skogsjenta Aino og hennes ensomhet, forsterkes konturene av de to ulike emosjonelle rommene i romanen: skogen og bygda. I møte med bygda kommer også Ainos selvvurdering til syne, i farens skikkelse: «Men mellom dem og henne svartner en avgrunn. Og der nedi djupet satt far hennes, børsefinnen Ikonen, og tørrlo: Du er dotter mi, Aino! Du hører villskogen tel! Du blir aldri i verda husvarm her hos grautbønnom! Dra deg heimatt, tøs!» (Børli, 1951, s. 96). Også Aino blir offer for det hatet som bøndene har overfor finnefolk og tatere, og dette hatet, kombinert med den voldsomme personligheten hennes

¹² Det slår meg at historien om Heikis møte med bjørnen har blitt skildret av Børli før, i diktet «Sagn» i *Tyrielden* (1945). Her møter vi også finnen Heiki, som opplever at kruttet er rått i møte med bjørnen, og ender opp med å bli spist. I diktet skriver Børli: «Så suste da våren med regnvær og vind/som slettet ut bjønnfar og blo´.» (1945, s. 32). I romanen sier fortelleren: «Vind og vårregn visket vekk blodbeia der Heiki blei bjønnemat» (1951, s. 93). Også Heiki i diktet har en kone som leter etter ham, slik Marja gjør i romanen. Likheten mellom Heiki i «Sagnet» og Heiki i *Sølv og stål* er slående, og igjen ser vi et eksempel på at det er skikkelser som er kjente fra den lyriske delen av forfatterskapet hans som blir brukt i romanen.

skaper et skille mellom henne og bygda. Ainos væremåte bryter med de kodene som hører til bygda som et emosjonelt rom, både i kraft av å være finne og i kraft av sin personlighet, og som en konsekvens av dette forvises hun: «Gråtende bar ho det svoltne hjertet sitt bort fra den grå, flirende bygda, heim til drømmen i koja ved Børen.» (Børli, 1951, s. 97). Igjen er det påfallende hvordan den interne synsvinkelen og den analyserende fortelleren gir leseren slik grundig innsikt i karakterenes indre følelsesliv.

«Drømmen er en naturlig og selvfølgelig del i mennesket», skriver Elisabeth Steen i «Det grenseløse i Hans Børlis lyrikk», og fortsetter: «Det er drømmen som syn, som åpenbaring og visjon Børli er opptatt av, og drømmen forbindes gjerne med lengsel, med flukt, med gåter, savn og ensomhet» (Steen, 1998, 95). Ainos flukt «heim til drømmen i koja» kan leses som en slags forsvarsmekanisme, og i så måte deler hun Børlis egen oppfattelse av at drømmen kan være beskyttende. I diktet «Drøm» (1972) skriver for eksempel Børli: «Men drøm din drøm/ Det er det eneste som kan verge dine øyne/mot altfor nakne syner» (Børli, 1972, s. 20). Det er derfor min oppfatning at Aino skisseres som en kompleks karakter (jfr. Gaasland, 2009). Den seksuelle lengselen, villskapen og samtidig drømmen om å være «mjuk og mild», viser at hun er flerdimensjonal med noe motstridende kjennetegn. På den ene siden fremstår Aino som ganske alminnelig, med sin lengsel etter det som kan bøte på ensomheten. På den annen side gjør de fysiske attributtene, samt den seksuelle villskapen vi skal se nærmere på i neste avsnitt, henne til noe som helt klart skiller henne fra samfunnet forøvrig: I kraft av å være en kvinne med flere mannlige kjennetegn og karaktertrekk havner hun utenfor både bygda og skogen. Det er en kombinasjon av kjennetegn som ikke går helt opp, og som plasserer Aino i periferien av både bygda og skogen som emosjonelle rom.

4.2 Et dyrisk seksuelt begjær

De to ulike emosjonelle rommene i romanen – skogen og bygda – fremstår i mine øyne som motsetninger, noe som spesielt blir synlig når man ser nærmere på temaet seksuelt begjær. Følgende fortelles om Ainos få forsøk på å ta del i det sosiale samspillet med de andre ungdommene i bygda:

Slik ublu kåthet og styrke skremte karer som sjelden hadde drevet det lenger enn til å sitte på sengestokken og holde jenta pent i handa. Lydige sønner av mødre som snakket om «bra gifte» og fedre som holdt tater og finne for ett fett. [...] For henne var ikke dansen bare en lystig leik der det gjaldt om å føre seg pent og passe på så ikke håret eller søljene i livet kom i ulage – nei, den var et hett kroppsmøte mellom hann og hunn. (Børli, 1951, s. 97).

Det er en ganske tydelig dyreanalogi fortelleren her bruker, og det er flere beskrivelser som kobler Børje og Aino til det dyriske. I sitt forsøk på å forføre gjetergutten (eller voldta, som kanskje er en mer korrekt beskrivelse) fremstår Aino som voldsom, og som en som åpenbart bryter de morallovene som eksisterer i bygda. Hennes seksualitet virker like fri som den til de dyrene hun har vokst opp med i skogen. For å gjøre det tydelig hvor redd han blir og hvor fremmed denne form for oppførsel faktisk er for bondegutten gir fortelleren henne betegnelsen *hulder*:

Han trudde det var sjølve huldra som sto der og stirde på ham med auger som glitret lik kråkesølv i berg. Han fatet gjetsleskreppa og ville ta kuten, men ho greip fatt i ham og braut ham ned på måsan – ho kviskret, ho tryglet og ba, ho ville tvinge den magre armingen til å ta seg. Men gjetergutten skalv som et ospelauv. [...] Gjetergutten kalte sia tjennet der han råkte Aino, for Hulderputten. (Børli, 1951, s. 98).

Huldra var i norsk folketro en skikkelse det var risikabelt å involvere seg med (se for eksempel Hodne, 1999), og guttens tolkning av henne knytter henne derfor tettere opp mot villskogen og det overnaturlige.

Da Aino først møter Børje ser hun på ham som et svar på «det rause skriket i hjertet» (1951, s. 118). Hun mener han er den hun har drømt om. Hun kler seg naken og forsøker stille å forføre ham, men Børje klarer enn så lenge å motstå, selv om det virker vanskelig. Aino reagerer med sinne: «skam og harme brann i henne. Hjertet skalv. Men på veggen hang rifla... og kniven!» (Børli, 1951, s. 118). Hun går til ham, og leseren tror følgelig det er med den intensjonen å skade eller kanskje til og med drepe ham, men Børje våkner, og glemmer så Kerstin og Salve. Selve elskovsakten skildres av fortelleren som voldsom, og også her er dyreanalogien sterk: «Ho beit ham i ansiktet, men smerta kjentes bare som vill, blodpiskende lyst. «Du kom... du kom...», kviskret ho i stigende jubel. Og han var slik som lengselen hadde lært henne å kjenne mannen, hanndyret» (Børli, 1951, s. 119). Også Børjes opplevelse av Aino trekker inn dyret: «Så rar ei jente – så heit og dyrevill i hat som elskhug. Han ble ikke kvitt henne, han bar henne med i sinnet.» (Børli, 1951, s. 121). Synsvinkelen veksler mellom Børje og Aino, ofte fra setning til setning, slik det første av de to overstående sitatene viser. Det viser imidlertid at begge to ilegger den andre dyretrekk som kjennetegn. Aino er på mange måter en seksuell fantasi, og er akkurat det Børje trenger i kjølevannet av avvísningen fra den gudfryktige Kerstin. Skisseringen av Aino og Kerstin virker da på det seksuelle planet å være en nærmest sjablongmessig fremstilling av skjøgen og madonna – en stereotypisk framstilling: Aino, skjøgen, moret han seg med, og Kerstin, madonnaen, giftet han seg med. Kanskje var det dette anmelderne siktet til da de beskrev karakterene som noe uinteressant

fremstilt. Gitt karakterens dybde er det dog for mange karaktertrekk til at en kan påstå at karakteren Aino er enkel.

4.3 Sex og skam

Skogen som et emosjonelt rom er tydelig i Børli's forfatterskap. Børli legger mye av det emosjonelle i landskapet. Han bruker for eksempel beskrivelsen av naturen for å få frem skamfølelsen Børje sitter igjen med etter den første natta med Aino: «Dette kyske, kvite snølandskapet fikk ham til å kjenne seg sjøl enda mer urein og ussel» (Børli, 1951, s. 120).

Også dyreanalogier blir brukt for å betegne skamfølelsen:

Han fant ikke fred, hans sprang i skogen fra gry til kveld, braste gjennom myr og ulende som en jaget elg. Strabasene kjentes som lindring for det såre sinnet hans. Utbytte ble ikke så stort, et dyrespor var sjeldent syn nå på ettervinteren - men han trivdes inni øydemarka. Han ble så liten liksom: blånene lå i mektig ro og gjorde ham sjøl og all hans sut til et fnugg, et rusk på snøen bare. Og det line suset av skiene svalte sinnet. (Børli, 1951, s. 124).

Denne gangen er det ikke et rovdyraktig hanndyr som beskriver Børje. Han oppfører seg nå som byttedyret: en jaget elg. Samtidig får skildringen frem den beroligende effekten skogen har på ham, og igjen kan man ane det evige som tillegges naturen. Naturomgivelsene blir også brukt for å få frem skammen hos Børje etter at Aino har besøkt Kerstin for første gang: «Ansiktet over det svarte skjegget lyst som skitten vårsnø» (Børli, 1951, s. 165). For der Aino følte skam over at Børje først overså henne, følte Børje skam over å ha gitt etter for lystene. Det skapes et bilde av en Aino som står enda fjernere fra samfunnets morallover enn Børje. Hun fremstår som skamløs.

Marie Farstad skriver i sin bok om skam at skamløshet tyder på alvorlige relasjonsbrudd og mangel på relasjonell tilknytning (Farstad, 2017). Vi vet jo allerede at Aino har vært nokså isolert, og at moren var den eneste som hun hadde en langvarig relasjon til. Som en konsekvens av at faren døde måtte moren og Aino bryte flere normer da de måtte ta på seg mannsarbeid inne på skogen. Farstad har reflektert også over bygdedyret og den rollen det spiller i folks følelsesliv. Bygdedyret definerer skam gjennom de kulturelle og religiøse verdier et samfunn har, og de som bryter disse vil bli stigmatisert og frosset ut (Farstad, 2017, s. 44). Det virker å være nettopp det som skjer med Aino. Hun blir frosset ut, både på grunn av sitt opphav og gjennom sine handlinger. Hun virker imidlertid ikke å skamme seg over sin seksualitet, og selv om hun tidvis ønsker å delta i bygdelivet endrer hun allikevel ikke adferd.

«Skam er noe som kan romme smertefulle følelser, men den kan også være nødvendig for å beskytte og regulere relasjoner», skriver Farstad (2017, s. 25). Den skammen Børje

kjenner på etter natta med Aino vil kunne falle inn under det Farstad kaller sunn skam (beskyttelsesskam). Det denne skammen skal beskytte mot, er det samfunnet mener er galt og moralsk forkastelig. Dette illustrerer også at selv om både Børje og Aino står utenfor samfunnet og flere av dets morallover, virker det som om Aino står enda lenger vekk enn Børje. Ainos skam er knyttet til avvisningen før akten, mens Børjes kommer som en følge av handlingen. Og det er jo nettopp handlingen, leiermålet og utroskapen, som samfunnet ville sett på som galt og «ondt». Børje virker å dele denne oppfatningen av sine handlinger som noe «ondt», og det viser seg i hvordan skammen finner veien inn til stua hjemme; han er «sølet og skitten og rullet seg på kvite bleier» og holder seg derfor vekk fra Kerstin, og hva gjelder Salve føler han seg som en uverdigg far: «En skulle ikke sverte det som var kvitt» (Børli, 1951, s. 153). Igjen blir Kerstin (og nå også sønnen Salve) koblet til det lyse, mens Børje hører det mørke til.

På dette området blir også kontrasten mellom Aino og Kerstin enda tydeligere. Begge hadde de sex utenfor ekteskap med Børje. Kerstin gjorde seg noen tanker om situasjonen underveis, men det er ikke før møtet med presten som døper sønnen at skam-følelsen blir fremtredende hos henne. «Horunge...! Huff, hor var en vederstyggelighet for Herren. Ho visste ikke noe værre ord. Det sto og skalv i bibelen, som en dråpe svart, vondt blod.» (Børli, 1951, s. 69). Kerstin forviser Børje fra senga etter dette, til Børjes store fortvilelse. Hun hadde blitt så «gudelig». Aino befaler derimot at Børje skal komme tilbake til henne, og møter ham også ute i skogen der de gjentar akten. Det er ikke før historien nærmer seg slutten at vi kan se en skam-følelse komme til syne hos Aino. Denne skam-følelsen kommer av at hun har vitnet falskt mot mannen hun elsker. Det er Gud hun frykter, ikke byggedyret eller andre menneskers dom. «Denne makt hadde ho nå hånt på det blodigste. Ho hadde tatt Han til vitne på at svart løgn var sanning, gjort ham til medløgner. Slik synd kunne ingen begå og sia leve videre gjennom hverdagene.» (Børli, 1951, s. 239). Aino opplever det Farstad kaller forsvar mot skam, nemlig raseri (Farstad, 2017). Hun utvikler en fiendtlig holdning mot de rundt henne, spesielt Kerstin. Dette raseriet skal jeg redegjøre for mer under 5.2

5. Trekantdramaet: utroskapen og det følelsesmessige etterspillet

I det andre seksuelle møtet mellom Børje og Aino, denne gangen ute i skogen, ligger synsvinkelen hos Børje, og Børjes emosjonalitet blir forklart:

Alt som han aldri hadde funnet hos Kerstin, fant han hos denne svarte jenta: attrå, skamløs, rå vilje til kjærleik. Handyret i ham fråtset. Men han kjente det som var det Kerstin han tok – Kerstin slik han hadde villet ho skulle være alle de gangene ho blidt og blygt viste ham bort. Kerstin uten svenskebibelen. (Børli, 1951, s. 128).

Konturene av trekantdramaet blir her konstruert gjennom kontrasten mellom den ville Aino han får, og den blyge Kerstin som han på en måte allerede har, men som han skulle ønske han fikk på den samme, ville måten som Aino. Skillet mellom menneskene og dyrene blir nok en gang visket ut av fortelleren, gjennom bruken av ordet «hanndyr».

Etter utroskapen er tryggheten, den tryggheten Simon May mener er grunnlaget for kjærlighet (May, 2011), satt på prøve hos Kerstin og Børje. Den allvitende fortelleren er nok en gang analytisk når han fremstiller Kerstin og Børjes emosjonalitet. Børje føler seg som en tyv i et fremmed hus, og Kerstin opplever han også som en fremmed etter hans andre møte med Aino. Selv om Børje forsøker å skjule det for Kerstin, er den enorme endringen i væremåten hans avslørende, og mistenksomheten til Kerstin er uungåelig: «Når han gikk mot skogen sto ho ofte og så etter ham. Det var kommet noe ensomt og bratt over den tunge skikkelsen. Det tok henne som angst at de var *to* mennesker.» (Børli, 1951, s. 129). Børje viser seg altså å både være kompleks, men også dynamisk. De erfaringene han gjør seg i romanuniverset endrer ham som karakter, i tillegg til å påvirke relasjonene hans. Kerstin vet altså ikke ennå hva Børje har gjort, men mistanken er nok til å også påvirke følelseslivet hennes. Det er brudd på det Andersen (2016) og Hogan (2011) kaller «normalcy», eller rommets emosjonelle koder og de forventingen man knytter til disse kodene, nemlig den endrede adferden til Børje, som vekker mistanken hos Kerstin. Følelsene fungerer derfor her som en narrativ drivkraft.

Kontrasten mellom den Børje fortelleren nå skisserer for oss og slik Børje ble fremstilt tidligere er stor. Da Børje og Kerstin er på vei for å gifte seg blir han beskrevet som yr, rappbeint, kåt, ung, en som finner på ablegøyer og flirer. Den Børje som nå har funnet sammen med Aino i skogen er preget av et «frossent alvor», og med en «kulde» over ansiktet. Fortelleren har igjen fått analytikerens rolle, og lar det her være lite rom for tolkning for leseren: «Og når han en og annen sjelden gang tvang seg til å le, orket ho ikke se på ham. For

de stive grimasene og de stutte hikstene fortalte bedre enn ord hvordan det var fatt med ham.» (Børli, 1951, s. 129). Børjes emosjoner kan leses utenpå ham, og påvirker også Kerstins hverdag og hennes emosjoner, som en drivkraft for det narrative forløpet.

5.1 Sjalusi

Det er i dette trekantdramaet, og i møtet mellom Kerstin og Aino, at sjalusien som følelse blir presentert. I likhet med Per Buvik forstår jeg sjalusi som en «trekant-relasjon, der to personer rivaliserer om en tredje persons kjærlighet» (Buvik, 2016, s. 13). Buvik mener også at sjalusi er en kompleks følelse: en kombinasjon av tanker, følelser og handlinger, som i første rekke kan kobles sammen med sinne, frykt og sorg. (Buvik, 2016, s. 14). «Sjalusi er jo sorg over ikke lenger å være den ene utvalgte og derfor føle seg sekundær eller sviktet» (Buvik, 2016, s. 110). Aino viser gjennom sine tanker at hun alltid vil være sekundær, og at Børje alltid vil velge Kerstin over henne. Igjen tar den autorale fortelleren en analytisk posisjon, og har tilgang til både Kerstins og Ainos tanker og følelser under deres første møte. Leseren får også rede på at Aino har kommet til den samme konklusjonen som den analytiske fortelleren tidligere har gjort om Børjes seksuelle lyst, nemlig at han får utløp for den dyriske seksuelle lysten hos henne:

Auga til Aino skaut gnister nå. Hatet brann i henne, fordi ho visste at denne lyse kvinna eide Børje, ho kunne favne ham og elske ham alle netter og dager. Det at Kerstin var så ung og vakker, virket som olje på elden. Innerst inne hadde ho håpet at kona til Børje var et stygt gammelt skinn, som ho kunne sparke ut av hjertet hans, slik gaukungen sparker de andre unga ut av reiret. Men nå visste ho at ho ville tape. Børje kunne nok leike ut brunsten sin hos henne, men han ville alltid vende tilbake og bli hos denne lyse kvinna. (Børli, 1951, s. 163).

«Den lyse kvinna» gjentas to ganger, og er derfor et karaktertrekk ved Kerstin som forsterkes. Det bilde som presenteres av de to kvinnene fremstiller den ene som sterk og den andre som svak: «Det svarte og de blå augeparet sank i hverandre. Det svarte gnistret og stakk i fullt sinne. Det blå sto stort og skremt.» (Børli, 1951, s. 162). Fortelleren sier at Aino «krøkte seg som et dyr» når hun beveger seg frem mot Kerstin, og Kerstin «kvinket som et såret dyr». Dyreanalogien trekker her linjer mellom rovdyr og byttedyr, noe som forsterker den skjeve maktfordelingen man tidligere har fått et inntrykk av. Vi ser også hvordan emosjonene, i dette tilfellet Kerstins, nok en gang blir skrevet inn i skogen rundt. Fortelleren beskriver først miljøet utenfor hytta som sommerlig og grønt, med de assosiasjoner det medfører. Etter at Aino har sverget på sannheten bak påstandene sine om henne og Børje, bruker fortelleren ord

som høst, grå, nakent og magert for å beskrive det samme miljøet. Det er Kerstins synvinkel som brukes i beskrivelsen, og det gjenspeiler derfor hennes emosjonelle tilstand.

Kerstin får endelig mistanken sin bekreftet, og føler seg sviktet av Børje, og fremstillingen av henne endrer seg i takt med denne vissheten: «For første gang i sitt liv kjente Kerstin Børjetorpet svartsjuken stinge gjennom hjertet. Kjensla var vill og voldsom som vanvett.» (Børli, 1951, s. 166). Kerstin er altså heller ingen statisk karakter. Hun går fysisk til angrep på Børje, og Børje svarer med å slenge henne ned på gulvet.

Som en konsekvens av Børjes utroskap oppstår det også en form for sjalusi mellom Børje og Kerstins bibel. Det er en sjalusi jeg tolker som en form for spenning mellom de to ulike kjærlighetsformene *eros* og *agape*. Eros er betegnelsen for den erotiske kjærligheten, som Børje får tilfredsstilt hos Aino, mens *agape* handler om «Guds ubetingede kjærlighet til menneskene, som menneskene kan la seg inspirere av og ta del i.» (Refsum, 2016, s. 31).¹³ Jeg velger å bruke denne definisjonen her, fordi det er denne formen for kjærlighet, eller trøst, Kerstin søker seg til etter møtet med Aino. Her er også fortelleren analytisk, og forklarer både Kerstin og Børjes emosjoner og intensjoner. Kerstin leser ekstra mye i Bibelen i tiden etter hennes første møte med Aino «for å få Vårherre på sin side i kampen mot vondemaktene. Det var en slags magi» (Børli, 1951, s. 167). Det er denne handlingen fra Kerstin som vekker sjalusien i Børje:

Børje så ofte med mørke auger på kona si når ho satt slik lutet over storboka. Han tok til å hate denne bibelen, vakt og ubevisst til å begynne med, men innerligere etterhvert. Den sto til sist for ham som et levende vesen, med trolldomspekt over kvinna hans. Var den som hadde drevet kjærleiksvarmen ut av henne, gjort henne kald og motvillig når han søkte hennes som mann. Han kjente det som boka i all stillhet satte kona opp mot ham, og han sto forsvarsløs, fordi han ikke hadde fått vett og lærdom til å tyde de svarte tegnene. (Børli, 1951, s. 168).

Det er spesielt to ting som er interessant her. Det første er at leseren opplever at Børje legger skylden på Bibelen for at forholdet mellom han og Kerstin er så kaldt som det er. En kan jo også hevde at en av årsakene til at Børje gir etter for den seksuelle lysten den første natta med Aino er fordi han opplevde å bli forvist fra senga til Kerstin, nettopp på grunn av hennes frykt for å synde. Den frykten Kerstin tidligere har uttrykt overfor hennes og Børjes sivilstatus er heller ikke en frykt for hva bygdefolket sier, men for hvilken konsekvens det vil ha for hennes og Salves forhold til Gud. I så måte vil jo også Børje ha delvis rett i sin misnøye når han opplever Bibelen, som er en representant for Gud og kristendommens morallov, som en av

¹³ Agape viser seg forøvrig å være noe vanskelig å definere. Simon May (2011) hevder for eksempel at Agape ikke er så avgrenset, men også blant annet rommer mors og fars kjærlighet, kjærligheten mellom mann og kvinne og erotisk kjærlighet.

årsakene til ulykka ekteskapet deres nå befinner seg i. Det kan virke som om fortelleren forsøker å vekke en slags sympati hos leseren for Børje, ved å forklare hvordan Kerstin oppleves som kald og avvisende, samt hva han mener er årsaken til det.

Det andre som avsløres av fortellerens redegjørelse av Børjes emosjoner, er at Børje føler seg utenfor det forholdet Kerstin har til Bibelen og Gud. Han står «forsvarsløs» mens boka vender kona mot ham, fordi han ikke klarer å lese. Det at han på sett og vis føler seg intellektuelt underlegen truer antakelig maskulinitetsfølelsen, og påvirker dermed også styrkeforholdet mellom Kerstin og Børje. I sine møter med Aino er det Børje som alltid blir presentert som «hanndyret», og det er han som «braut henne ned på tyttebærlyngen» mens hun ligger viljeløs mellom hendene hans (Børli, 1951, s. 128). Her kolliderer de to emosjonelle rommene: I skogen med Aino er Børje mannen, hanndyret, som står over kvinnen. Etter samfunnets standard kommer han imidlertid til kort som mann: Kona hans kan lese, og han faller bak.

Det kan altså anes at det er et slags trekantforhold også mellom Kerstin, Børje og Bibelen/Gud. Fortelleren har tidligere formidlet omstendigheter som fremstiller Kerstin i et tettere, mer direkte forhold til Gud, som da hun vogger Salve etter at kremmeren har kalt ham horunge: «I denne stunda kjente ho noe som hverken ord eller tanke kunne forme. Det var som om Gud gikk gjennom sjølve den store stilla omkring henne. Og han var ikke vred – han kviskret milde ord, i barnets pust, i hennes egne unge hjerteslag» (Børli, 1951, s. 70). Det er nå Kerstin blir så gudelig at Børje «vantrivdes». Nok en gang fremstår avstanden mellom Kerstin og Børje stor, mens Aino fremstilles som hans like.

5.2 Raseri

Ainos raseri kommer brått på leseren. En tid etter Børjes sølvfunn, søker hun ham opp ved Djuptjennet. Denne gangen er det kun Børjes indre leseren har tilgang til, og de fysiske reaksjonene som bringes frem i ham når han denne gangen ser Aino, er annerledes enn de tidligere møtene mellom dem: «Han kjente det som et knyttneveslag under bringa, pusten ble stutt og hvinende.» (Børli, 1951, s. 149). Fortelleren beskriver Aino slik hun er beskrevet tidligere: et villmarksmenneske med spindelvev og mose i håret, som lik gaupa smyger seg bortover. Det skapes et bilde av et dyr som er på jakt. I øynene til Aino kan man lese både glede og hån. Dette endrer seg imidlertid når Børje ikke foretar seg noe da han ser hun er gravid: «Du sier ittnå...?!» Nå skalv en streng av villskap i målet hennes, og hendene klemte til om rifleløpet.» (Børli, 1951, s. 150). Det er Ainos fysiske reaksjon, stemmen og hendene,

som vitner om det endrede sinnelaget. Da Børje snur ryggen til henne og går vekk, når Aino den tilstanden som leseren oppfatter som raseri: «'Je skar skjute deg i betavis! Jeg skar skjæra hjerte' ut tur brøste'på deg!' Svarm det i gråt over skogen». (Børli, 1951, s. 150). Raseriet fremstilles her som et uttrykk for sorg. Hun forsøker å skyte ham, men bommer. Igjen ser vi den voldsomme siden av Aino, og akkurat som Børje fremstilles hun som bråstint.

Kerstins raseri oppstår som en reaksjon på kunnskapen hun får om Børje og Ainos forhold. Det er mistanken om at han selv etter avsløringen har et forhold med Aino som tærer på Kerstin, og som er med på å fortsette å skape avstand mellom dem. Det er også denne mistanken som fortsetter å gi næring til raseriet og sjalusien: «Delte- ? Nei, den andre eide ham visst fullt og heilt, for henne sjøl vørte han ikke se på mer. [...] Denne kjensla fylte henne stundevís med blindt raseri. Ho kjente seg god for å drepe i slike stunder. Svartsjuken brann i henne.» (Børli, 1951, s. 169). Fortelleren legger altså ikke skjul på noe når han presenterer det indre følelseslivet til Kerstin i denne tiden. Han forteller om sinnet hennes, sjalusien, troen på at hun er den som er tredjehjulet på vogna, angsten for å miste Børje, frykten for at han ikke ønsker noen forsoning, ydmykelsen når han fysisk avviser henne og den skylden hun selv kjenner på. Fortelleren tar ofte på seg rollen som analytiker, og karakterenes performative emosjonalitet blir ofte grundig forklart.

Det er et annet møte mellom de to kvinnene som det er verdt å vie litt plass til. Etter at Aino har vitnet mot Børje litt senere i handlingsforløpet, befinner de to kvinnene seg på et tidspunkt foran arresten der han sitter. Aino håner, og fortelleren fremstiller fremdeles Aino som et rovdyr. Når hun nå møter blikket til Kerstin er det med et «satansk flir». Kerstin kjenner også et «dyrisk» raseri, og går fysisk til angrep på Aino. Under basketaket beskriver fortelleren hvordan Aino forsøker å bite halsen til Kerstin; en klassisk måte for rovdyr å avlive byttet sitt på. Det er nå to ganger Kerstin i løpet av romanen har vært fysisk voldsom som en respons på raseri: den første gangen mot Børje da hun finner ut at han har vært utro, og den andre gangen nå da hun opplever Ainos håning etter det vitnemålet som kommer til å være fellende for Børje. De motstridende karaktertrekkene gjør dermed karakteren hennes flerdimensjonal og kompleks (jfr. Gaasland, 2009).

Foreløpig har jeg hevdet at Børje og Aino sto mye nærmere skogen og villmarken enn Kerstin, med den voldsomme jakta som noe av det som forente dem. Men Kerstin har også vist glimt av en mer voldsom side av seg tidligere. I møte med bjørnen som angrep sauene hennes da hun gikk gravid med Salve, kjenner hun raseriet og går til angrep på bjørnen. Men der Aino og Børje kjenner glede ved å drepe dyrene de jakter på, sitter Kerstin igjen med en angstfølelse etter møtet med villdyrene, og er redd for hva alle årene i skogen vil bringe. Dette

er også en viktig påminnelse til den moderne leseren: De ekstreme livsvilkårene kan også være med på å framprovosere følelser, både de ekstreme og de mer hverdagslige. Jeg har tidligere hevdet at følelsene er med på å drive frem handlingen, slik Andersen (2016) og den affektive narratologien tar høyde for. I *Sølv og stål* er det også slik at følelsene skaper og former et narratologisk forløp, men det er også ofte livsvilkårene som ligger til grunn for følelsene.

Selv om hun kan være voldsom, er altså Kerstins strategi ikke å utagere med sinne. Det sier også noe om hvor ekstreme disse følelsene må oppleves for henne. Under basketaket med Aino er imidlertid ikke fortelleren like analytisk som ellers i boka, og leseren inviteres heller inn i en tolkende leserprosess: reagerer hun fordi Aino håner henne? Reagerer Kerstin fordi Aino har fått Børje dømt? Er det fordi minnene om sviket blir for sterke? Eller reagerer hun fordi Aino insinuerer at Børje er på vei til helvete? Diskrepansen mellom den performative og analytiske emosjonaliteten til Kerstin gjør teksten her noe gåtefull, men styrken i emosjonene hennes er ikke til å ta feil av.

5.3 Syndebukk

I trekantdramaet mellom Kerstin, Børje og Aino er det ulike fremstillinger av intensjoner og reaksjoner fra fortelleren. Disse fremstillingene er med på å avgjøre hvordan leseren oppfatter de fiktive karakterene. Dette er spesielt interessant å undersøke nærmere i dette trekantplottet: Hvem er det fortelleren gir funksjonen som syndebukk? Med hvilken fiktiv karakter får leserens sympati?

Nussbaum hevder at litteratur «cultivate sympathy unevenly, directing our attention to some types of human beings and not to others.» (Nussbaum, 1997, s. 101). Dette betyr at vi som lesere ikke føler like mye sympati for alle karakterene. Anna Lindhé mener at «the paradox of the narrative empathy» er at når vi får sympati for en karakter, får vi samtidig antipati med en annen. (Lindhé, 2016). Ikke bare ser vi altså bort fra andre karakterer, men leseren kan også oppleve å føle direkte motvilje mot de karakterene vi ikke føler sympati for.

Alle tre karakterene har fått sin emosjonalitet brakt frem i lyset: Kerstin med angsten for synden og bekymring for Salve, Børje med frustrasjon og følelse av å bli avvist av Kerstin, og Aino med sin isolerte oppvekst. Leserene har også egne oppfatninger, intensjoner og ikke minst erfaringer som vil forme hvem som vil bli sett på som syndebukken. Aino forfører Børje før hun vet at han har en kone og et barn. Allikevel er det fristende å påpeke at den voldsomme og rovdyraktige måten Aino blir fremstilt på, samt den grufulle hevnen hun tar

(grufull både for Kerstin og Børje, men også for henne selv når man tenker over hva hun tror det koster henne), veier tungt i vår vurdering av henne som person. Likeledes vil Kerstins tilsynelatende evne til å tilgi Børje, samt Børjes anger og følelse av å være uverdigg for Kerstin og Salve påvirke hvordan vi som lesere ser på dem. Aino forsøker å skyte Børje, mens han stanser før han avfyrer skuddet. Og der Kerstin søker seg til Børje igjen etter sviket, sørger Aino for å få ham dømt til døden som hevn. Børje er ikke feilfri han heller, men Aino, med sin vilje til å gå mye lenger for hevn, fremstilles som enda mer ekstrem.

5.4 En dragkamp mellom lyset og mørket?

Kerstin har for leseren blitt fremstilt som «jenta med svenskebibelen». Hun blir dessuten ofte assosiert med lyset eller sola, gjennom direkte karakterskildringer. I motsetning til Børje og Aino virker det også som Kerstin har et tettere, mer direkte forhold til Gud: «Det var som om Gud gikk gjennom sjølve den store stilla omkring henne. Og han var ikke vred – han kviskret milde ord, i barnets pust, i hennes egne unge hjerteslag.» (Børli, 1951, s. 70). Børje har også tanker om Gud, synd og tilgivelse, men ingen opplevelser av ham slik Kerstin har. De opplevelsene Aino har av en slik tilstedeværelse er ikke med Gud, men døden og djevelen: «Ho skalv så tennene hakket. Var som sjølve Dauden gikk etter henne og kviskret lågt og inderlig» (Børli, 1951, s. 238). Den religiøse symbolikken fremstilles som veldig tydelig, og den kobler Kerstin tettere til Gud.

Fortelleren skaper en interessant distinksjon mellom Kerstin og Børje under det første møtet deres: «Det var som et møte mellom lys og skygge» (Børli, 1951, s. 13). Da Børje forlater Sverige bruker fortelleren plass på å beskrive hvordan sola går i følge med ham. Det er først når Børje snakker om skoene sine at leseren blir klar over at Kerstin også er med i følget. (Børli, 1951, s. 12). Slik fortelleren fremstiller vandringen og introduksjonen av Kerstin kan man derfor tolke sola som en slags forlengelse av Kerstin. Aino trekker også frem det lyse ved Kerstin ved flere anledninger, da etterfulgt av en følelse av sjalusi: «Det lyse ansiktet til kona fra Børjetorpet hildret inni skyggene. Ho spyttet inn i det, klorte det med hatske blodrustne klør, Tvi!» (Børli 1951, s. 240). Kerstin lokker varmt og vakkert (Børli, 1951, s. 13), og fungerer ofte som en trygg havn for Børje, spesielt når hun synger: « I stille kvelder når Kerstin satt ved vogga og sang sine Värmlands-viser, kunne alt dette vonde sige av ham i stutte stunder. Da sveiv bildet av Aino bort for ham, ble med ett Kerstin, slik svart natt lysner i gry.» (Børli, 1951, s. 124). Hun fremstår altså som en slags rensende skikkelse,

som driver mørket vekk fra Børje, både gjennom den direkte og den indirekte karakterbeskrivelsen av henne.

Da er situasjonen ganske annerledes med Aino. Flere ganger i historien har hun blitt sett på som en underjordisk, en hulder, eller «skogsnerte», både av Børje, gjetergutten, bygdefolket og av Kerstin. Børje har for eksempel en drøm om henne, der Kerstin synger salmer for å forsvare dem, mens skogsnerta (i Ainos skikkelse) kommer tassende og griper etter ham (Børli, 1951, s. 118). Tydeligere kan nesten ikke denne dragkampen mellom dem få blitt. Det er heller ikke sola som går i følge med Børje etter at han har vært med Aino: «Var som sola ikke ville skinne på ham i dag som ellers. Han gikk stadig i skygge.» (Børli, 1951, s. 120). Her er det igjen et eksempel på at Børjes følelser blir skrevet inn i naturfenomenene.: Han skammer seg, og er ikke verdig sola (Kerstin). Skyggen, og den svarte fargen, kobles flere ganger direkte til Aino: «Men sjøen lå svart... svart... å, som han hatet den fargen! Auga til Aino ved Børen var svarte – de sto støtt for ham, gnistrende slik som de var den gang ho sto bøyd over ei rykende rifle i skogen.» (Børli, 1951, s. 153). Aino fremstilles nærmest som slangen i paradiset, en rolle fortelleren, gjennom Ainos synsvinkel, også ilegger henne: «Men ett våpen hadde ho: den kvasse tunga. Den skulle alle dager spille som en orm mellom Kerstin og Børje når de søkte sammen.» (Børli, 1951, s. 163). Dersom vi spinner videre på de drøftingene som ble gjort vedrørende tekstens sydebukk, virker det som fortelleren går langt for å legge denne funksjonen hos Aino.

Kerstin og Aino er på mange måter rake motsetninger: lyse Kerstin med blondt hår og blå øyne, og Aino med svarte øyne og mørkt hår, dog vakre begge to. Der Kerstin fremstilles som en gudfryktig, forsiktig og følsom kvinne, er Aino, på grunn av sin oppvekst i skogen, på mange måter som en mann å regne. Mens Kerstin passer barn, lager mat og order med det som kan kalles tradisjonelt kvinnearbeid, driver Aino med jakt og forsøker å forføre gutter i skogen. Aino og Børje er tettere knyttet til skogen og «villskapet», og er på mange måter fanget i følelsenes vold, mens Kerstin virker å være en slags representant for samfunnet og de moralske føringer samfunnet og kristendommen legger for livsførsel. «Børje med sin mørke villskap og Kerstin med kvinnens vare følsomhet mot godt og ondt», står det i *Bergens Arbeiderblad* (J.S 1951). Thorfinn Solberg bruker følgende beskrivelse om Aino i Østlendingen: «hunddyret Aino fra skogholtet utenfor folkeskikken» (Solberg, 1951). Slik spiller han direkte på de ulike emosjonelle rommene i romanen.

6. Ære og hevn

Nussbaum skriver følgende om det hun kaller the «road of payback»: «It makes the mistake of thinking that the suffering of the wrongdoer somehow restores, or contributes to restoring, the important thing that was damaged.» (Nussbaum, 2016, s. 5). Aino er tydelig på dette: Børje har sveket henne, og som betaling må han dø.

6.1 Ainos fall

Det er kan hende at der er under selve hevnakten fra Aino, altså vitnemålet i rettsaken, at fortelleren går lengst i sin fremstilling av henne som noe fremmed, dyrisk, og nesten satanisk: «Høgra handa sprikte opp med tre fingrer. Det var som ho greip etter noe å holde fast i. Var blitt grå og gusten, den fagre Aino Ikonen. Mange av tilskuerne syntes aldri de hadde sett styggere kvinnfolk. Det gløste noe i de svarte auga som ikke hørte et menneske til. Folk fraus der de satt.» (Børli, 1951, s. 231). Da hun vitner falskt syntes en gammel bonde at «han hadde hørt tassing av klør over golvplankene.» (Børli, 1951, s. 231). Fortelleren går også langt for å beskrive forfallet til Aino, et fysisk forfall som av leseren kan tolkes som et moralsk eller personlig forfall, gitt tekstens føringer. Det er også andre fremstillinger i teksten som gjør at linjene mellom Aino og det djevlelike blir tydeligere. Under konfrontasjonen med Kerstin etter rettssaken, blir hun for eksempel beskrevet med direkte karakterskildringer som et «svovelgult ansikt», en «skrapende latter», og et «satansk flir» (Børli, 1951, s. 237). Dyrisk har altså alltid Aino blitt fremstilt som, men dette djevlelike, udyrlignende vesenet blir først aktuelt i forbindelse med hevnen hennes. Aino opplever selv å være i følge av djevelen: «Var som sjølve Dauden gikk etter henne og kviskret lågt og innerlig. Ho hørte *ham* til nå – ham og gamle-Erik.» (Børli, 1951, s. 238). Fortelleren bruker synsvinkelen til både sorenskriveren, tilhørerne under rettssaken, samt Aino selv for å formidle, samt forsterke, det uhyrlige ved henne. De religiøse undertonene er tydelige.

Etter slåsskampen med Kerstin viser også Aino tegn til anger, da hun blant annet gir uttrykk for sin redsel for Gud, den ene makta ho fryktet, etter å ha begått mened: «Ho hadde tatt Han til vitne på at svart løgn var sanning, gjort ham til medløgner. Slik synd kunne ingen begå og sia leve videre gjennom hverdagene.» (Børli, 1951, s. 239). Hun viser også omtanke for Salve, og er raskt inne på tanken om at han kommer til å bli farløs dersom hun ikke innrømmer synden. Det er imidlertid hevntanken som vinner frem, og da er hverken frykten for Gud eller omtanken for andre noe som holder karakteren hennes tilbake: «Nei, han vrakte

meg, han skal dø for det. Hører du, Gud - ? Han skal døy!» (Børli, 1951, s. 240). Det er spenningen mellom den performative og den analytiske emosjonaliteten, det falske vitnemålet og kjærligheten til Børje, som avslører at hun føler seg forrådt og sveket. Aino velger det Nussbaum kaller «the road of payback». i sin artikkel «Nemesis-syndromer» (Stueland, 2003), skriver Espen Stueland om hevneren som «en som brenner alle broer». Set er nettopp dette Aino gjør, både til Gud, moren og Børje. Hun fremstår derfor som en karakter som er drevet av en selvdestruktiv hevntvang, voldsom både i kjærligheten og i hatet. Ved å bruke synsvinkelen til både Kerstin, sorenskriveren, tilskuerne på tilskuerbenken og ikke minst Aino selv, forsterkes bildet av Aino som noe uhyggelig og djevlesk. Ifølge Rolf Gaasland er det imidlertid også viktig for leseren å vurdere kildens troverdighet, da informasjonen som kommer fra dem både kan utfylles og forvrenges (Gaasland, 2009). Den informasjonen fortelleren gir oss gjennom Kerstin vil for eksempel kunne være forvrengt av Kerstins egne følelser overfor Aino. Kan hende representerer de ikke Aino, men snarere kollektivets egne følelser om denne kvinnen.

6.2 Ære før skam

«Skamma er vondare enn noko anna vondt», skriver Olav Duun (1979, s. 56). En slik tankegang kunne være med på å forklare hvorfor Børje handler som han gjør under rettssaken. Da Aino blir kalt inn som vitne gir Kerstin nemlig uttrykk for å ville si sannheten om hvem Aino er og hvilken tilstand hun er i:

Det ramlet brått nede på en av tilhørerbenkene. Alle ansiktene vendte seg etter lyden: Kerstin Børjetorpet sto oppreist. Ho saup etter været og leppene rørte seg alt. Da riglet det hardt i ern. «Tig!». Det ene ordet falt som en hammer. De møttes i taus kamp. Var som de sloss på kanten av en avgrunn, en slapp hverandre og stilnet i angst da de så djupet. Ho så forvirret rundt på ansiktene, disse fremmede ansiktene som lokte henne inne, saug henne ned som i ei hengemyr. Munnene gapte. Auga stirde. Nei, ho vågde det ikke! Børje hadde visst rett. Hva ville det tjene til å fortelle at han hadde gjort unge på dette svarte kvinnfolket? Sladremunnene ville bare få en ny godbit å savle på. (Børli, 1951, s. 227).

Det er bygdedyret Kerstin mener er årsaken til at Børje stilner henne. Det er også det hun forteller sorenskriveren da hun senere oppsøker ham for å få ham til å frikjenne Børje: «Han... vill icke att hans skam skall komma innför folkets vetande.» (Børli, 1951, s. 248). For Børje kan det derfor virke som om det å bli dømt for mord vil være bedre enn å anklages for leiermål. Sorenskriveren opptrer som en analytiker: «Mannen ville heller bære slavelenken enn horkarls-navnet. [...] I sannhet et merkelig folkeferd i disse bortgjemte egne. Dets æresbegreper gikk så ofte, såre ofte, på tvers av lov og fornuft. (Børli, 1951, s. 248). Nok en

gang oppstår det imidlertid en diskrepans mellom den analytiske og den performative emosjonaliteten. Hvis Børje er engstelig for sin egen ære, hvorfor reagerer han så voldsomt da sorenskriveren ber Aino sverge på Bibelen? «Låt inte flickan försvärja sin odödliga själ, gode skrivaren! Jag ber inte för mig själv utan för henne.» (Børli, 1951, s. 230) sier han høyt, stående, med frykt i ansiktet. Jeg skriver at reaksjonen er voldsom, fordi Børje har holdt seg påfallende rolig gjennom hele rettssaken. Han svarer kort på det han blir spurt om, hverken mer eller mindre. Han holder seg rolig da vitnene lyver om hendelsesforløpet, og da sorenskriveren på slutten spør om han har noe mer han vil legge til, svarer Børje at han ikke har noe annet han ønsker å si. Hvor har det blitt av den bråsinne svenskefinnen? Og hvorfor er han så redd for Aino sin skyld? Hvorfor risikerer han å vekke mistanke ved å vise følelser overfor Aino? Leseren får ikke de performative følelsene analysert, og romanen blir stående som noe gåtefull på akkurat dette punktet. Det er motstridende responser, som vitner om Børjes komplekse og flerdimensjonale karakter.

Sorenskriveren merker seg utsagnet og stusser over det. Kanskje tjener utbruddet til å forsvare sorenskriverens tanker om Børjes uskyld? Kanskje det er tatt med for å forsterke troen på at Børje, på tross av alle gale valg, innerst inne er god? Kanskje er han fremdeles glad i Aino? Der Aino velger hevn, virker det som om Børje velger tilgivelsen. Hun har nettopp avlagt et falskt vitnemål som de begge vet kan få ham drept, og som vil ta ham vekk fra Kerstin og Salve. Allikevel uttrykker han frykt for hennes sjel. Børje fremstilles altså som nærmere Kerstins tilgivende, mer rolige karakter, noe som kanskje kan vitne om at han valgte «lyset» foran «mørket»?

6.3 Selvmordet

Hevntoktet får ingen lykkelig slutt for Aino. Ferden hennes ender med fortvilelse i Glomma. Det som er interessant er at gudsfrykten til Aino ikke har kommet til uttrykk i romanen før nå, og det er ikke leiermålet hun er bekymret for, men méneden: «Ho var en méneder. Og mened var dødssynd, stor som mord, som blodskam.» (Børli, 1951, s. 239). For Aino virker denne synden, å sverge falskt på Gud, å være den største synden et menneske kan gjøre. Børjes oppførsel når Aino skal til å vitne falskt under rettssaken, samt Ainos siste ord før hun drukner: «Je var gla i deg, Børje!» (Børli, 1951, s. 241), er også talende for at de to begge tross alt fremdeles hadde følelser for hverandre, og at det kan være disse følelsene som er med på å dytte Aino over kanten.

Fortelleren gjør et poeng ut av at Aino har vokst opp ensom. Vi har sett hvordan hun blir frosset ut av de andre unge, og hvordan hun selv tar avstand fra dem. Allikevel kommer det frem under rettssaken at Aino både er konfirmert, og ikke har blitt «bøtelagt for utebliven fra Guds hellige bord», eller at det ikke har vært noen «uregelmessigheter ved hennes liv og vandel» (Børli, 1951, s. 228). Den skogsjenta Aino, som hittil har blitt fremstilt som så fjernt fra kulturmenneskenes hverdagsliv og morallover, har altså hatt en mye mer deltagende rolle i bygdelivet enn det leseren foreløpig har hatt inntrykk av. Fremstillingen av den ville, voldsomme og uhemmede Aino kunne forstås ut fra sin isolasjon og manglende deltakelse i samfunnet. Gitt det vi nå vet om hennes deltakelse i det kirkelige liv, oppstår det nå motstridende karaktertrekk ved Aino, som skaper en spenning i denne tolkningen. Dersom Aino var blitt konfirmert og hadde deltatt i gudstjenester samt hadde en slik frykt for Gud, hvorfor hadde hun ikke større kvaler med leiermål eller det å føde barn utenfor ekteskap? Fortelleren gir oss følgende tolkning: «Aino hadde all sin dag vokst vilt som et tre i skogen. Ho hadde levd ensomt og selvisk, uten å måtte bøye seg for andre lover enn naturens egne: storm, svolten og blodet. Men ei makt fryktet ho likevel av hele sitt atthaldsløse sinn: Den største. Den ufattelige [...] Gud.» (Børli, 1951, s. 239). Hun har, slik fortelleren presenterer henne, ikke noe «behov» for å bøye seg. Storm, sult og blod kan representere flere ting enn de rent fysiske og faktiske naturfenomenene. Sulten kan for eksempel vise til den lengselen hun har etter seksuell tilfredsstillelse og intimitet med et annet menneske. Det er de ekstreme livsvilkårene i skogen som legger føringene for Ainos liv, og derfor også emosjonene hennes. Det kristelige elementet er likevel med på å gjøre karakteren Aino ytterligere kompleks.

Det er méneden som, ifølge fortelleren, gjør Aino så fortvilet. Fortelleren, som representerer kollektivet, hevder at hun har hånt Gud på det blodigste, ved å gjøre ham til en medløgner. Det er nå elva blir trukket inn i historien, og som et frampek presenteres den som en løsning og et løfte. Takket være den interne synsvinkelen blir leseren klar over den indre kampen i Aino, og vi ser glimt av både kjærlighet til Børje, hat til Kerstin og omtanke for Salve, og de siste ordene hennes er en kjærlighetserklæring til Børje. Aino fremstår dermed som en kompleks karakter med flere motstridende kjennetegn som ofte er i konflikt med hverandre. «When we feel that somebody has a multilayered personality, characterizes by a complex and uncommon hierarchy of traits, then we tend to attribute them with a psychological dept», hevder Fishelov (1990, s. 430). Det er altså en psykologisk dybde hos Aino. Hun er i en dyp indre konflikt, en konflikt som fører henne inn i konflikter med andre personer i romanuniverset, og derfor også i konflikt med storsamfunnet.

7. Avslutning

I arbeidet med denne avhandlingen har jeg brukt elementer fra klassisk og affektiv narratologi i forsøket på å kaste et nytt lys over Hans Børli's roman *Sølv og stål*. Analysen har vist at karakterene i *Sølv og Stål* blir grundig tolket og forklart av fortelleren, som blant annet benytter teknikker som en hyppig skiftende synsvinkel og gjentakelser for å få frem og forsterke karaktertrekk. Det er dessuten ofte slik at karakterenes emosjoner skrives inn i naturomgivelsene: forskjellene mellom naturen og menneskene viskes dermed ut på det språklige nivået. Dyreanalogiene er mye brukt for å forsterke karaktertrekk og karakterfunksjoner, et virkemiddel Børli også ofte bruker i diktene sine. Det skiftes mellom intern og ekstern synsvinkel, ofte innen samme scene, fra setning til setning. Dette skiftet inviterer leseren nærmere alle de tre hovedpersonene. Den stadige endringen av den interne synsvinkelen gjør også at karakterene hele tiden befinner seg i forgrunnen av det narratologiske forløpet, drevet av både livsvilkår og følelser. Karakterenes komplekse, dynamiske og flerdimensjonale trekk blir synlig for leseren takket være fortellerens inngående fortolkning og analyse av det indre følelseslivet og den performative emosjonaliteten.

Nussbaum hevder at våre følelser har mye å si for hvordan vi samhandler med omverdenen. Disse følelsene er dessuten kulturelt betinget ved å være konstruerte og lært, basert på individets og samfunnets verdivurderinger. Følgelig burde karakterene i en historisk roman som *Sølv og stål* ha en emosjonalitet som er formet av tekstuniversets samfunn og kultur. Hva gjelder romanens tanke- og følelsesunivers benytter Børli mye av det overtroiske og kristne tankegodset fra 1600- og 1700-tallet som bakteppe: frykten for det underjordiske og demoniske,¹⁴ og redselen for å påkalle duds vrede (samfunnet og kulturens «makrogeografi») er høyst levede for karakterene. Dessuten er 1700-tallets holdninger mot både finner og de levesett som bryter med samfunnets moralske koder, også noe som skaper spenninger i romanen. Samtidig er det flere elementer som nesten er universelle å regne, spesielt knyttet til de emosjonene som skisseres i romanen. Hevnlysten, skammen, sjalusien, forelskelsen og raseriet er alle eksempler på emosjoner som reflekterer både tekstuniversets, forfatterens og leserens samtid. Jeg tør allikevel påstå at gudsfrykten, de ekstreme livsvilkårene og troen på det overnaturlige er elementer som i stor grad preger hverdagen til romankarakterene, og tekstuniversets makrogeografi, og at det historiske elementet derfor ikke kan sies å bare ha en estetisk effekt. Børli kan derfor langt på vei sies å fange tekstuniversets «kulturelle, sosiale og psykiske forhold» (jfr. Flatin, 1977 s. 158).

¹⁴ På midten av 1600-tallet, bare rundt 50 år før, var heksejakten på det mest intense

7.1 Videre forskning

Sølv og stål ble utgitt i 1951, og forsøker å gjenspeile en virkelighet fra rundt 250 år tidligere. Likevel mener jeg boken fungerer godt som analysegrunnlag for nyere narratologisk teori. Affektiv narratologi er fremdeles et relativt nytt teorifelt, men med sitt fokus på følelser som grunnlag for narrative plotstrukturer kan det være med på å belyse viktige drivkrefter og motivasjoner i fortellinger. Det å være bevisst hva slags tilnærming man bruker, og hva en kan gå glipp av ved å for eksempel kun ha fokus på referansebaserte karaktertrekk har vist seg nyttig.

Et lignende teoretisk perspektiv vil med fordel kunne anvendes på Børli's to andre romaner som er tematisk beslektet med *Sølv og Stål: Han som valte skogen* (1946) og *Under lomskriket* (1953). Også der møter vi en mann og en kvinne som forsøker å skape seg et liv i skogen, og det er temaer som kjærlighet, sjalusi, drap og jakt det skrives om. Om *Han som valte skogen* skriver Truls Gjefsen: «Her vises menneskenes følelsesliv mer i handling enn i indre monolog, her synger skogene bakom som fortellingens egentlige følelseskilde» (Gjefsen, 1998, s. 83). Med tanke på Børli's egne refleksjoner rundt hvordan man må gjennom det ytre for å kunne skildre det indre (utdypes under 7.2), ville det vært interessant med en grundigere analyse av disse ytre elementene, gjerne ved bruk av verktøy fra den affektive narratologien. Hva gjelder *Under lomskriket* regnet Børli dette for å være sin beste roman (Gjefsen, 1998). «Frigjort fra den historiske romanens praktiske gjenvordigheter maktet han her å framstille en troverdig psykologi, en kvalitet som i stor grad manglet i hans tidligere romaner», skriver Gjefsen (1998, s. 133). Han mener romantikeren bak *Han som valte skogen* og realisten som skapte *Sølv og stål* nå møtes i en syntese: «de romantiske forestillingene har rot i menneskenes hoder, ikke i naturen» (Gjefsen, 1998, s. 133). Slik jeg tolker Gjefsen mener han at Børli her på enkelte punkter ikke går gjennom det ytre for å tolke det indre, men snarere tvert i mot: det indre brukes for å tolke og forklare det ytre. Med tanke på tidligere forsknings store interesse for lyrikken til Børli og de ulike forholdene ved skogen, mener jeg en grundigere analyse av emosjonene og karakterskildringen i romanene hans vil kunne bringe noe verdifullt inn i Børli-forskningen. Dette gjelder også i forhold til leseren: Hvordan kan det for eksempel ha seg at *Under lomskriket*, som fikk så mye positiv tilbakemelding fra kritikerne, bare solgte en brøkdel sammenlignet med *Sølv og stål*, som av de samme anmelderne fikk en så kjølig og blandet mottakelse? (Gjefsen, 1998, s. 134). Jeg mistenker at det er mer å hente i disse romanene, mulig både på godt og vondt.

7.2 Forfatteren selv om karakterfremstillinger

Jeg har foreløpig ikke trukket forfatteren Børli inn i selve analysen av romanen.

Avslutningsvis ønsker jeg imidlertid å trekke frem et sitat, hentet fra den posthume boka *Tankestreif*, der Børli skriver om livets råhet:

Jeg er barbarisk nok til å tro på et visst moment av råhet og spontan primitivitet i livet. Alle altfor gjennomkultiverte og -reflekterte livsytringer får gjerne et preg av blekhet og anemi. Det blir tomme geberder, uten lidenskap: «dannet» konversasjon over salongens tebord. Lengselen etter *rått* liv er dypt forankret hos oss alle. Hvordan skulle en ellers forklare denne trangen hos urbane mennesker til å dra til fjells, sitte i myggstimen og spise glosteik ørret med bare fingrene, og kanskje røyke en pipe som surkler aldri så lite grann? (Børli, 1991, s. 40).

Karakterene i *Sølv og stål* ble av anmeldere ansett som nettopp for voldsomme, både i følelser og handlinger. Voldsomheten gjorde dem lite overbevisende ifølge enkelte. De fiktive karakterene reflekterte ikke virkeligheten. Sitatet over viser imidlertid at Børli tvert i mot trodde på dette voldsomme i mennesket, og følgelig må han også ha sett på dette som realistiske trekk hos karakterene. Videre kan sitatet også tyde på at han her skriver noen av sin egen samtidens emosjoner inn i romanuniverset, da denne trangen til voldsomhet også kan finnes hos det «urbane» mennesket.

Jeg har allerede slått fast at karakterenes emosjonalitet i stor grad er analysert av fortelleren. Kan det være at enkelte kritikere og anmeldere opplever karakterene som uinteressante nettopp fordi deres følelsesliv er så grundig fortolket? Dette er ikke et spørsmål det er enkelt å svare på, men temaet — karakterer som er grundig analysert av forteller — er noe Børli selv reflekterer over:

Når en forfatter skriver «Han tenkte...» eller «han følte...», går han i virkeligheten ut over sin kompetanse. Ingen kan vite noe sikkert om et annet menneskes tanker eller følelser, ut over det som kan utledes av vedkommendes *ord* og *handling*. Men her har romanforfatterne gjennom flere årtier drevet på og dissekert sine personer så det formelig lukter innvoller og hjernemasse av skildringene. Vi har meget å takke Freud for, etter hva jeg har hørt, men fanden skulle takke ham for den «psykologiske roman»! (Børli, 1991, s. 36).

Dette er Børlis egne ord om romanforfattere, hentet fra de etterlatte notatene publisert i boka *Tankestreif* (1991). Han levner ingen tvil om sin tro på at fremstillingen av fiktive karakterer er problematisk. Han hevder videre at det er «fusk» når det analyseres flere karakterers sinn i en og samme bok: «De strengeste sannsynlighetslove gir han i høyden rett til å gå inn i et eneste sinn, og fra dette synspunkt indirekte skildre de andre personene, gjennom de inntrykk de gjør på denne hovedpersonen» (Børli, 1991, s. 36). I de tre «skogsromanene» *Han som valte skogen*, *Sølv og stål* og *Under lomskriket* gir imidlertid fortelleren oss tilgang til alle

hovedpersonenes indre, og Børli bruker derfor et fortellerteknisk grep i sine romaner som han i en annen sammenheng taler i mot. Samtidig er han tydelig på at det er gjennom den ytre virkeligheten vi kan nå frem til det indre: «Man når ikke fram til livets innerste, frigjorte vesen ved å snu ryggen til den ytre virkelighet, men ved å gå inn i den og så vidt mulig identifisere seg med den.» (Børli, 1991, s. 37). For ham vil et blad i solen, en utgått sko kunne uttrykke «selve livsmysteriet» bedre enn figurer hentet fra en privat underbevissthet (Børli, 1991, s. 37). Dette betyr at de ytre begivenhetene og elementene i Børlis diktning bør ilegges oppmerksomhet, slik naturen har blitt brukt for å kaste lys over karakterenes emosjoner i denne oppgaven. Selv om Børli uttrykte seg kritisk om psykoanalysen, var han ikke nødvendigvis en dårlig psykolog.

Sett i lys analysen av *Sølv og stål* kan det synes som om enkelte anmeldere har en referensiell tilnærming til karakterene i boka, de de vurderte dem som enten for kjedelige, for voldsomme, for oppkonstruerte eller for vanskelige å tro på. Magne Skrede uttrykte det flere av anmelderne hintet til: at Børli ikke er noen god psykolog. Ved å bruke elementer fra teorier om karakterfremstilling og affektiv narratologi finner jeg imidlertid *Sølv og stål* å være en godt historisk forankret, karakterdrevet og psykologisk roman. Dette stemmer også med den resepsjonen Børli har mottatt for sin senere diktning. Simen Skjøsberg forklarer følgende: «Han er kalt skogens dikter – javel. Skogen og landskapet omkring den er hans verden [...] men gjennom sine diktsamlinger utvider han den til å bli representativ for så vel den trivielle hverdagen som livets ytterste ting, kjærlighet, lengsler, drømmer, døden» (Skjøsberg, 1976). Kritikerer tegner et bilde av en dikter som absolutt er i stand til å skildre menneskers adferd og mentale prosesser. I romanen er den mer allmenne hverdagen for svenskefinnene og bygdefolket, kjærlighet, lengsel, drømmer og døden alle temaer leseren blir presentert for. I diktene skriver han om mange av de samme skikkelsene vi møter i *Sølv og stål*, ofte med sammenfallende karaktertrekk. Dette viser at romanen faktisk rommer mye av det samme som diktene, bare man analyserer den med riktige verktøy. Børli er godt kjent og hyllet for sine dikt, og kan hende er det på tide å se med nye øyne etter skjulte skatter også i flere av romanene hans.

Litteraturliste

- A.H-n (1951, 20. september). «Velskreven historisk roman» i *Tønsberg blad*. s. 6.
- Alsvik, Otlu (1951, 29. oktober). «Hans Børli: Sølv og stål» i *Drammens tidende*. s. 4.
- Andersen, Per Thomas (2012). «Fortellerkunstens elementer» i Per Thomas Andersen, Gitte Mose og Thorstein Norheim (red.) *Litterær analyse. En innføring*. Falun: Pax forlag.
- Andersen, Per Thomas (2016). *Fortelling og følelse. En studie i affektiv narratologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Buvik, Per (2016). *Sjalusi uten grenser. Litterære dybdeboringer fra Evripides til Vigdis Hjorth*. Oslo: Pax forlag A/S.
- Bekkevold, Knut Egil (2008). «Tilstand av natur». *Naturopplevelsene i Hans Børli's lyrikk*. (Hovedoppgave, Høyskolen i Telemark).
- Børli, Hans (1951). *Sølv og stål. Roman fra grenseskogene*. Oslo: Aschehoug & Co.
- Børli, Hans (1957). *Kont-Jo. Viser og vers fra tømmerkogen*. Oslo: Tiden norsk forlag.
- Børli, Hans (1972). *Kyndelsmesse. Dikt av Hans Børli*. Oslo: Aschehoug & Co.
- Børli, Hans (1981). *Dagen er et brev*. Oslo: Aschehoug & Co.
- Børli, Hans (1988). *Med øks og lyre. Blar av en tømmerhuggers dagbok*. Oslo: Aschehoug & Co.
- Børli, Hans (1991). *Tankestreif. Fra en tømmerhuggers dagbok*. Oslo: Aschehoug & Co.
- Duun, Olav (1979). «Borghild og bror hennes» i Yngvar Ustvedt (red.) *Småtroll i ord. En bok om barn*, Oslo: Tanum – Norli.

- Eder, Jens og Fotis Jannidis og Ralf Schneider (2010). "Characters in Fictional Worlds. An Introduction" i Jens Eder, Fotis Jannidis og Ralf Schneider (red) *Characters in Fictional Worlds. Understanding Imaginary Beings in Literature, Film, and Other Media*, 3-64. Berlin/New York: Walter de Gruyter GmbH & Co. KG.
- Farstad, Marie (2017). *Skam. Eksistens – Relasjon – Profesjon*. Latvia: Cappelen Damm Akademisk.
- Fishelov, David (1990). «Types of Character, Characteristics of Types» i *Style*, Fall 1990, Vol. 24, No. 3, Literary Character (Fall 1990), s. 422-439
- Flatin, Kjetil A. (1977). «Historisk roman – Emigrantroman. Genrespørsmål i tre norske verk om utvandringen til Amerika» i *Edda: norsk tidsskrift for litteraturforskning* (1977), nr. 77. s. 157-170.
- Furuset, Sissel (1998). «Det poetiske bildet – språk eller sansing? Noen refleksjoner omkring lesningen av Hans Børlis dikt 'Den store ensomheten'» i Ole Karlsen (red), *Svarttroststrupen så hvit av toner. Om Hans Børlis forfatterskap* (1998), Oslo: Cappelen Akademisk Forlag. s. 148-158.
- Gaasland, Rolf (2009). *Fortellerens hemmeligheter. Innføring i litterær analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gadamer, Hans-Georg (2010). *Sannhet og metode. Grunntrekk i en filosofisk hermeneutikk*. Oslo: Pax.
- Gjefsen, Truls (1998). *Syng liv i ditt liv*. Oslo: Aschehoug.
- Gjefsen, Truls (1998): "Nei, atte det kan bli nå slikt tå ittnå, da dø!" i Ole Karlsen (red.), *Svarttrost-Strupen så hvit av Toner*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag. s. 26-39.
- Harbitz, Alf. (21.09.1951). «Norsk villmarksroman» i *Morgenbladet*. s. 3

Harstad, Einar Olason (1951, 27. september). «Den nye romanen til Hans Børli; Sølv og stål» i *Glåmdalen*. s. 3.

Hodne, Ørnulf (1999). *Norsk Folketro*. Oslo: Cappelen forlag.

Hoel, Torlaug Løkensgard (1973). *Draumen om frigjering. Eit hovudtema i Hans Børli's lyrikk*. (Hovedoppgave, Universitetet i Trondheim).

Hogan, Patric Colm (2011). *Affective Narratology. The emotional structure of Stories*. Lincoln and London: University of Nebraska press.

Holm, Olle. (1999). «Analyses of longing: Origins, levels and dimensions» i *The journal of Psychology*, nr. 133:6.

Holmberg, Susann (26. februar, 2019). «Forbud mot sex før ekteskap», oppdatert 22. oktober 2020) . Fra: <https://www.norghistorie.no/enevelde/1254-Forbud-mot-sex-f%C3%B8r-ekteskap.html>

Holth, Åsta (1955). *Kornet og freden*. Oslo: Gyldendal norsk Forlag.

Iser, Wolfgang. (1981). [1975]. "Tekstens apellstruktur". I Olsen, Michel og Gunver Kelstrup (red.). 1981. *Værk og leser. En antologi om receptionsforskningen*. Holstebro: Borgens Forlag.

Iser, Wolfgang. (1991). [1978] *The Act of Reading. A Theory of Aesthetic Response*. Baltimore og London: The Johns Hopkins University Press.

Johansen, Annikken (2020, 24. oktober). «Skogfinner i Norge».

Fra: <https://www.norghistorie.no/enevelde/1247-Skogfinner-i-Norge.html>

J.S (1951, 10. Oktober). «Roman fra grenseskogene» i *Bergens Arbeiderblad*. s. 2

Klar (1951, 05. oktober). «Dramatisk kulturhistorie» i *Telemark Arbeiderblad*. s. 4

- Lindhé, A. (2016, Spring). «The Paradox of Narrative Empathy and the Form of the Novel, or What George Eliot Knew» i *Studies in the Novel* (48:1), s. 19- 42.
- May, Simon (2011). *Love. A history*. New Haven and London: Yale University press.
- Nes, Margrete Kilde (1996). «... som når speilbildet av en lom...» *Natur, språk og liv i Hans Børlis Med øks og lyre*. Blar av en tømmerhuggers dagbok (Hovedoppgave, Universitetet i Bergen).
- Nussbaum, Martha C (1997). *Cultivating Humanity: A Classical Defense of Reform in Liberal Education*. Cambridge: Harvard UP
- Nussbaum, Martha C (2001). *Upheavals of thought. The intelligence of emotion*. Cambridge University Press.
- Phelan, James (1989). *Reading People, Reading Plots: Character, Progression and the Interpretation of Narrative*. Chicago og London: The University of Chicago Press.
- Refsum, Christian (2016). *Kjærlighet som religion. Lidenskap og lengsel i film og litteratur på 2000-tallet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skjønberg, Simen (1976, 30. november). «Når skogen blir verden» i *Dagblade..*
- Skrede, Magne (1951). «Finnskogen som stoffkilde» i Nic. Stang (red.) *Vinduet. Gyldendals tidsskrift for litteratur*. Femte årgang. Gyldendal Norsk forlag. s. 697-700.
- Solberg, Thorfinn (1951, 04. Desember). «En roman fra Finnskogene og en diktsamling fra Østerdalen» i *Østlendingen*. s. 2.
- Steen, Elisabeth (1998) «Det grenseløse i Hans Børlis poesi» i Ole Karlsen (red), *Svarttrostrupen så hvit av toner. Om Hans Børlis forfatterskap* (1998), Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

- Steen, Elisabeth (1996). *Skogen, livet og evigheten. En studie i Hans Børli's lyrikk.* (Hovedoppgave, Universitetet i Oslo).
- Stensrud, Arve (1988). «Fra tømmerkogen til evigheten» i Bjørn Andersen & Juel Stubberud (red.), *Lyriker med kvist og kvæ: Festskrift til Hans Børli på 70-årsdagen 8. desember 1988*, (67-80), Eidskog kulturforlag
- Stueland, Espen (2003, 9. november). «Nemesis-syndromer», oppdatert 22. november, 2007.
Fra: <https://arkiv.klassekampen.no/23988/article/item/null/nemesissyndromer>
- Tarlow, Sarah (2012). «The Archeology of Emotion and Affect» i *Annual Review of Anthropology*, 2012, Vol. 41 (2012), s. 169-185
- Vestheim, Geir (1972). *Tingenes og menneskenes verden. En studie i Hans Børli's lyrikk* (Hovedoppgave, Universitetet i Oslo,)
- W-Mar (1951, 30. oktober). «Ny roman av Mikkel Fønhus» i *Glåmdalen*. s. 3
- Wærp, Henning (1997), *Diktet natur. Natur og landskap hos Andreas Munch, Vilhelm Krag og Hans Børli* (Hovedoppgave, Universitetet i Oslo).
- Ørjasæter, Jo (1951, 22. september). «Drama i grenseskogene» i *Nationen*. s. 3

Vedlegg

Vedlegg 1: Resepsjon

Avis og dato	Tittel og kritiker	Innhold
Ringsaker blad Tirsdag 11.09.1951	Norsk historisk roman fra 1700-tallet. ?	Hans Børli, som vi kjenner fra før både som lyriker og prosaforfatter, har denne gangen skrevet en STOR roman med stoff fra svensk-finnes historie inne i grenseområdene. Romanen bygger på historiske studier. Hans Børli har gransket gamle kirkebøker og rettsdokumenter og laget en troverdig kulturhistorisk bakgrunn for den dramatiske handlingen.
Glåmdalen Onsdag 12.09.2951 s.8	En stor roman av Hans Børli (Aschehoug) W-mar	HB er hittil kjent som lyriker og novellist. Men nå har han skrevet en stor roman, stor i dobbelt betydning, stor i sidetall og stor i innhold. Romanens ramme er den tida da Kongsvinger festning ble bygd og handlingen foregår i traktene omkring Kongsvinger. Det er opplyst at romanen bygger på historiske opplysninger. Børli har gransket gamle kirkebøker og rettsdokumenter og laget en verdig kulturhistorisk bakgrunn for den dramatiske handlingen. Handlingen + Hatet mot dem både som finner, men også som svensker, pga feiden med Sverige bare noen få år før da svenskene herjet og plyndret. «Sterke dramatiske skildringer» «Sterkt dramatisk roman» «Her finnes ikke et eneste dødt punkt» «Aldeles praktfulle skildringer fra natur- og dyrelivet»
Friheten Mandag 17.09.1951 s. 4	Rydningmenn på Finnskogen. -vinds-	Forfatteren forsøker i begynnelsen av boka å gi et grunnlag for at Børje og andre drar over til Norge. Krangel og ufred med de fastboende bøndene er hovedårsaken. Men forfatteren gir oss ikke et miljø som viser noen tvingende grunn for at svensk-finne måtte søke vestover. Han forteller bare at vanskene er der. Han lar personene tale for seg og skaper derfor et samlet hele av sitt persongalleri. Derfor er boka blitt leseverdige uten å lodde særlig dypt. Boka virker som et nytt og interessant bekjentskap med forfatteren. Vi tror på en større utvikling framover når det gjelder ham.
Tønsberg blad Torsdag 20.09.1951	Velskreven historisk roman A.H-n	Hans Børli kjenner vi fra før vesentlig som lyriker, i år møter han med en historisk roman fra 1700-tallet og slipper vel fra eksperimentet. Han skildrer i sterke farver livet inne på Finnskogene. Det er i den tid da «rog-

s. 6		finnene» koloniserer de store øde skogene, og vi får høre om slitet og arbeidet, om motsetningsforholdet til de norske bønder, om liv og eventyr og villskap. Boken er handlingsmettet og spennende og Børli er en dyktig forteller. Noen betydelig bok er ikke «Sølv og Stål», men den er underholdende og troverdig folkelesning.
Glåmdalen Torsdag 27.09.1951 s.3	Den nye romanen til Hans Børli, Sølv og stål. Einar Olason Harstad	Plutselig, som en lysende komet, steig denne unge dikteren opp over skogene til undring for skogens folk. Men kritikerne og lesekretsen slo snart fast at det her gjaldt noe mer enn en farende komet, det gjaldt en oppegående stjerne på dikterkunstens skjønne himmelhvelv. Produktiv både med prosa og dikt i de seks åra siden frigjøringa i 1945. Av hans tidligere prosa visste mange at Børlis begavelse var like stor i prosa som i dikt. Mange var forventningsfulle her. Og så skjedde det: På terskelen til manndommens rike år kom det virkelige store gjennombrøttet med romanen fra grenseskogene, Sølv og Stål. Åpen ligger vegen mot høydene. Med Sølv og stål har HB rykket opp i første rekke blant romanforfatterne her i landet. Sølv og stål er en stor, helstøpt, bilderik og spennende roman. Ingen vil legge den fra seg før den er blitt lest fra perm til perm. Romanen er spekket med hendinger fra traktene mellom Store Børen på Fjellskogen og Jaralden og de strekker seg til Nes, Odal, Vinger og Kongsvinger by. Romanen forteller realistisk og levende om kjærlighet og slit, om misunnelse og strid, om hat og hevn. Det finnes ikke et eneste dødt punkt. Forfatteren HB har en vidunderlig evnet å gjøre personene i romanen lys levende og bilderikt å skildre naturen og alt som lever og rører seg i de store skogene. Med dette stipendet nettopp nå da romanen Sølv og stål sendes ut har forlaget på en fulltonende måte gitt uttrykk for sin faglige vurdering av forfatterens store roman. Men en så enestående strålende anbefaling må en vente at Børlis roman vil bli julelitteraturens bestseller. Romanen gir som nevnt en realistsk skildring av striden mellom det vonde og det gode i kjærlighet, hat, slit og strid, misunnelse og hevn, urett og rett.
Telemark arbeiderblad	Dramatisk kulturhistorie	Forfatteren er tidligere kjent som lyriker og prosaforfatter, men med denne boka har han allerede seilt langt opp i rekkene av romanforfattere.

Fredag 05.10.1951 s. 4	Klar.	Kulturhistorisk bok med dramatisk tilsnitt. Svenske-finnene.
Bergens Arbeiderblad Onsdag 10.10.1951 s.2	Roman fra grenseskogene J.S	HB kan fortelle, og det friske, fargerike språket hans klær dette stoffet. Det er sus av vidde og skygger av storskog over skildringen, og når tingene begynner å skje har boken en dramatisk nerve som river en med. Nå er ikke menneskeskildringen det en først fester seg ved i denne romanen, men Børli tegner likevel et vakkert bilde av det unge paret, Børje med sin mørke villskap og Kerstin med kvinnens vare følsomhet mot godt og ondt. At Børli har et ekte og opprinnelig talent har han vist tidligere i diktene sine. Denne romanen er en bekreftelse.
Drammens tidende 29.10.1951 s. 4	Oflu Alsvik	En forfatter som velger et så ordinært emne for boken sin som HB har gjort her, kan naturligvis lage den så god at det bærer over alle innvendinger. En overlegent sikker komposisjon, en stil som får det til å klinge for leseren, en menneskeskildring som føyer ny forståelse til det vi vet før, vil kunne skape et mesterverk over er nær sagt hvilken som helst emne. Original side i miljøet og en historiske bakgrunn – uten det ville det vært banalt. Det kunne blitt noe godt ut av dette. Børlis behandling strekker ikke til. Riktignok er han lettere på labben enn Krokann og får større fart i romanen. Men så blir det hele så meget løsere også. Ingen jernhård nødvendighet preger gangen i S&S, her er flere partier som kunne gått ut uten skade. Hovedpersonene er ikke dårlig skildret, men uhyggelig uinteressante og alminnelige. Og likevel er det noe ved denne boken som gir løfter. Talentet er der, det vil forhåpentlig finne sin egen vei en dag.
Glåmdalen Tirsdag 30.10.1951 s. 3	Ny roman av Mikkjel Fønhus W-Mar	Anmeldelse av Fønhus: Det kan ligge nær å sammenligne Fønhus «Mannen med ormeøyne» med Børlis «sølv og Stål. Den siste forekommer meg påliteligere, tyngre, mer lastet med kunnskap om mennesker og miljø.
Østlendingen Tirsdag 04.12.1951	En roman fra Finnskogene og en	Men en del av personene, som spiller med i bokens økonomi, ikke minst hundyret Aino fra skogholtet utenfor folkeskikken, virker i sine affekter mer laget enn levende.

s.2	diktsamling fra Østerdalen. Thorfinn Solberg	
Bok og Bibliotek. Tidsskrift for bokvenner, biblioteker og folkeakademier (Tidligere «for folkeopplysning» Red. Arne Kildal. A/S O.Fredr, Arnesen Bok- og Akcidenstrykkeri 1952 s. 16	«Norsk skjønnlitteratur 1951» Eugenia Kielland	Men den unge Eidskogingen er ikke dårlig han heller (sammenlignes med Fønhus). Hans roman, «Sølv og stål» forteller en kjærlighetshistorie inne fra storskogen, og vi kommer opp i sjalusidramaer, taterslagsmål, skogbrann og andre spennende saker, dessuten har boken bilder av kulturhistorisk interesse fra Kongsvinger festning den gang den tjente som fangehull for all slags forbrytere. Styrken i boken ligger ellers i det lyriske stemningsinnhold.
Morgenblandet Fredag 21.09.1951 s. 3	Norsk villmarksroman Alf Harbitz	Det kan være lurt å legge en villmarksroman over to hundre år tilbake i tiden, for da kan man gjøre allting riktig vilt og glupt. Svenskefinnen Børje Ralla i Børli roman gikk over grensen til Norge sammen med sin Kerstin i syttenhundre og den tid. Han ryddet seg et lite bruk i grenseskogene, og her skal man høre litt om hva han opplevde. Først laftet han seg en stue av svær marmfuru og han var utrolig sterk. Så kom han ut for en bjørn, da stod det om livet, for det må sikkert ha vært den mest mannevonde bjørn i syv prestegjeld. Ikke før hadde han fått livet av bamsen, så var han midt oppe i en skogbrann som det sjeldent har vært maken til. Han berget seg bare ved å stå til halsen ute i et vann, og han så fælslig ut da han kom hjem til Kerstin. En tid etter var han ute i forrykende uvær og holdt igjen på å sette livet til. Maken til uvær! Han berget seg så vidt inn til en gammel kjerring. Maken til heks! Hun hadde en datter, som var hulder og troll og ventet som en brennende glo på en kar som Børje. Spør om det ble elsk i stua og skogen! Spør om Børje var lei seg etterpå, men kunne han holde seg fra jenten, enda han hadde Kerstin hjemme! Spør om han fikk svi for det til slutt! Det tok en stygg ende med ham – men det får leseren finne ut selv. La oss ikke ta spenningen fra ham. Handlingen, personskildringen, tonen, ordvalget – alt sammen er litterær primitivisme. Det skal være så sterkt og greitt, dessverre.

Hamar Arbeiderblad Lørdag 22.09.1951 s. 4	Nytt gjennombrudd for Hans Børli -tz	Lyrikeren og novellisten Hans Børli debuterer i år på Aschehoug med romanen «Sølv og stål» - en sterkt dramatisk fortelling med finneinnvandringen ved Kongsvinger som historisk bakgrunn. Mange nybyggerromaner er skrevet i Norge i årenes løp, og de samme problemene går igjen i de fleste av dem. Likevel har Børli greid å lage noe originalt og hans forteller like troverdig som Hamsun og Fønhus gjør i sine fortellinger om nybyggere. HB hrøper en utpreget sans for det dramatiske. En skogbrann, et par slagsmål og ikke minst hans skildring av nybyggerne på en uhyggelig nattlig jakttur bærer preg av det. Det er ofte vanskelig å fastslå verdien av en historisk roman, men det er noe ekte og ærlig over Børlis bok. Først og fremst er Børli fortelleren, han vikler ingen ting inn i bomull og plager heller ikke leseren med underfurligheter. Boken er godt komponert og holder en fast stil med en skjønnsom bruk av dialekt. En og annen svensk-norsk dialog minner om Christianus Sextus, uten at en kan si Børli viser noen påvirkning. De behandler på et vis det samme problemet i begynnelsen av sine bøker de to diktere. Børli har tidligere vist at han har evner som lyriker og novelleforfatter. Med «Sølv og stål» opplever vi hans tredje gjennombrudd. Og denne gangen gjør han det med ettertrykk
Nationen Lørdag 22.09.1951 s. 3	Drama i grenseskogene. Jo Ørjasæter.	HB er blitt storskogens dikter framfor noen annen. I vers og prosa har han skildret livet i skogen og skogsbygdene innover mot svenskegrensen. Børli tilhører det miljøet så fullt og helt, at alt hans skriver synes å ha den tunge, mørke skogsusen som undertone. I år gir børli oss en skildring fra livet til finnene i grenseskogene, Disse «rugfinnene» er et kapittel av vår sosiale, økonomiske og kulturelle historie som har vært framme i litteraturen, og bare det i seg selv, gjør «Sølv og stål» til en interessant bok. Det er kraft og spenning i Børlis stil, og han forteller glimrende. Kanskje tar han litt unødig hardt i stundom, slik at det lett virker noe melodramatisk. Det er liksom så voldsomt alt sammen. Likevel kan en ikke mistenke Børli for effektjageri, det er ikke noe utenpåhengt dramatisk, livet i grenseskogene var nok hardt og stundomt voldsomt, og selve atmosfæren som gir boka virkelig liv,

		er ekte og overbevisende. Likevel er det en viss grunn til å synes at Børli burde ha dempet virkemidlene litt her og der. I menneksekildringen er det enkelte svake punkter. Slik Børli har lagt ham an, er Børje en enkel og forholdsvis usammensatt person, men likevel lar Børli oss av og til så vidt ane dubder i ham som det kanskje kunne vært gjort noe ut av. Som han er, virker han ikke riktig overbevisende. Han blir stående for leseren mest bare som en kraftkar. Noen av hans fysiske bedrifter er rent fantastiske, og det gjør skikkelsen litt usannsynlig. Aino har Børli heller ikke vært riktig heldig med. Hennes lidenskapelighet og hevngjerrighet er så uhyre, ja, så umenneskelig at det blir vanskelig å tro på henne. Men i Kerstin, Børjes kone, har Børli skapt en skikkelse som en husker, ikke av den grunn at hun er den mest sympatiske i boka, men fordi Børli har maktet å løfte dette hverdagsmennesket opp i et høyere plan, uten å bruke sterke ytre effekter. Det er i grunnen hennes stillferdige styrke som bærer boka og gjør den verdifull utover den verdi som ligger i selve miljøskildringen. Det er tydelig at Børli har arbeidet virkelig alvorlig med denne romanen, og som helhet er den vellykket.
Verdens gang Mandag 24.09.1951 s. 3	Historisk roman fra grenseskogene. Ragnvald Skrede	Boka fastslått at Børli har fortellertalent. Men Sølv og stål er ingen betydelig bok. Den bringer lite nytt, stoffet og synsmåtene minner oss ikke bare om livet i skogene i gamle dager, vi tenker også på tidligere litteratur. Skogspoeten har tatt seg ferie. Forfatteren interesserer seg tilsynelatende mer for voldsom kjærlighet, slagsmål, spennende rettssak og dramatiske slutthendelser. Men Børli får ikke så mye ut av stormen som av den stille sus (Om at han lar sin kjennskap til arbeidslivets slit og glede ikke komme til uttrykk). Børli prøver på en litt krampeaktig måte å overbevise oss om at i gamle dager var menneskene så harde og voldsomme at de ikke lignet i noe større på oss. Han har lagt sine beste evner på is.
Fjell-Ljom Onsdag 3.10.1951	Hans Børli – En ny Andres Haukland J.F	«Sølv og stål» er nærmest en vårelv brutt ut fra en demning i dikterens sinn. Og som sådan flyter den ikke klart og stille- og gørr kjedelig. Kjærligheten er voldsom i hans personer. Hatet og misunnelsen ikke mindre! Flommen velter i verste strykene opp utemmede drifter og instinkter.

s. 1		Finnejenten Aino bærer både i kroppe og sjel minnet om stenaldermennesket som aldri ga slipp på sitt bytte. Hun fortærer det med hud og hår.
Fedrelandsvennen 17.11.1951 s. 5	Hans Børli – Sølv og stål O. Lindbäck- Larsen	Personskildringen interesserer ikke så meget. God underholdning.